

JÄLKIHUOLTOSELVITYS

**Havainnot lastensuojelun jälkihuollon tilasta 12 kunnassa
vuonna 2009**

Sosiaalikehitys Oy

Sinikka Törmä, Juha Kaakinen

Pikassos Oy

Mari Uusi-Niemi-Pirhonen, Kristiina Laiho

JÄLKIHUOLTOSELVITYS

Havaintoja lastensuojelun jälkihuollon tilasta 12 kunnassa vuonna 2009

Sisällys

Tiivistelmä	3
1. Tausta	4
1.1 Jälkihuolto on osa lastensuojelua	4
1.2 Jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten määrä on kasvanut	6
1.3 Hankkeissa ja selvityksissä esiin tulleet jälkihuollon kehittämistarpeet	7
2. Kuntaselvitys	11
2.1 Kuntahaastattelujen tulokset	12
Jälkihuollon organisointi	12
Jälkihuollon asiakasmäärät ja resurssit	14
Jälkihuollon asiakaskunta	15
Lastensuojelun suunnitelma ja jälkihuollon huomioiminen siinä	17
Jälkihuollon palvelut	19
Puutteet jälkihuollon palveluissa	21
Jälkihuollon suunnitelma ja sen toteutumisen seuranta	23
Jälkihuollon kustannukset	25
Yhteistyö jälkihuoltoasioissa	26
Yhteydenpito jälkihuollossa oleviin nuoriin	27
Jälkihuollon velvoiteikä	28
2.2 Kuntahaastattelujen yhteenveto	30
3. Case-tarkastelut	32
Tampere	32
3.1 Kunnan työntekijöiden näkökulma	32
3.2 Yksityisen palveluntuottajan näkökulma	38
3.3 Asiakasnäkökulma	41
3.4 Tukihenkilön näkökulma	46
Rauma	49
3.5 Kunnan työntekijän näkökulma	49
3.6 Asiakasnäkökulma	52
3.7 Jälkihuollon ohjaajan näkökulma	54
4. Selvityksen keskeiset havainnot kootusti	56
Lähteet	59
Liite	60

Tiivistelmä

Tässä selvityksessä tarkastellaan 12 kunnan lastensuojelun jälkihuollon tilaa. Selvityksen kunnat ovat Tampere, Lahti, Jyväskylä, Hämeenlinna, Rauma, Riihimäki, Hyvinkää, Porvoo, Sipoo, Kokkola, Nurmijärvi ja Harjavalta. Selvitys rajattiin jälkihuoltoon eli 18-20 -vuotiaisiin kodin ulkopuolella sijoitettuna olleisiin nuoriin. Tiedot kerättiin haastattelemalla jälkihuollosta kunnissa vastaavia henkilöitä puhelimitse. Lisäksi selvitettiin kahden kaupungin, Tampereen ja Rauman, jälkihuoltilannetta tarkemmin case-tarkastelun avulla. Tätä varten käytiin haastattelemassa teema-haastattelumenetelmää käyttäen kunnan sosiaalityöntekijöitä, jälkihuollon työntekijöitä, yksityisiä palveluntuottajia ja jälkihuoltoonuria. Tässä raportissa keskitytään erityisesti jälkihuollossa havaittavien puutteiden paikantamiseen ja kehittämisehdotusten esittämiseen.

Selvitys toi esiin suuria kuntakohtaisia eroja jälkihuollon järjestämisessä ja sen resursoinnissa. Voidaan jopa sanoa, että nuoret ovat eri asemassa jälkihuoltopalvelujen suhteen riippuen siitä, missä kunnassa he asuvat tai mikä kunta on heidät alun perin sijoittanut. Jälkihuolto kärsii sosiaalityöntekijöiden työn ylikuormituksesta, heidän työtehtäviensä laajuudesta ja työntekijöiden vaihtuvuudesta. Jälkihuoltoon panostaminen jää helposti akuuttien lastensuojelun tehtävien varjoon. Suunnitelmalliseen työhön ja jatkuvuuteen on vaikea päästä määräaikaisten työntekijöiden hoitaessa tehtäviä. Myös kuntaliitosten on todettu joissain tapauksissa haitanneen suunnitelmallisuutta.

Lain edellyttämien lastensuojelun suunnitelmien teko on suurimmassa osassa selvityksen kunnista kesken. Jälkihuolto tulee niissä mainituksi ensisijaisesti resursoinnin kannalta. Resurssit ovat selvästi liian vähäiset lähes kaikissa kunnissa. Paitsi sosiaalityöntekijöistä, myös jälkihuollon ohjaajista ja tukihenkilöistä on pulaa. Yhteistyössä eri toimijoiden välillä on selkeitä puutteita. Paikoitellen on myös epäselvyyttä vastuunjaosta eri toimijoiden kesken. Ostopalvelut koetaan kunnissa vaikeasti arvioitaviksi ja niiden hinta-laatusuhteesta ei yleensä ole riittävää tietoa. Ostopalvelujen heikko raportointi haittaa vaikuttavuuden seuranta.

Nuoret eivät aina tiedä onko heillä jälkihuollon suunnitelma. Suuressa osassa kunnista sitä ei olekaan tehty kaikille asiakkaille. Jälkihuollosta tiedottaminen nuorille ei myöskään aina ole riittävää. Tietoa jälkihuollosta pitäisi pystyä välittämään nuorille helppotajuisemmin ja pienemmissä erissä. Nuoria pitäisi myös systemaattisemmin kuulla prosessin aikana, jotta palvelujen hyötyjä ja laatua voitaisiin paremmin seurata.

1. Tausta

1.1 Jälkihuolto on osa lastensuojelua

Lastensuojelulaissa (LsL 75 §) on säädetty, mitä jälkihuolto on, ja miten se tulee järjestää. Kun lapsi (lastensuojelussa alle 18-vuotias on lapsi) on huostaan otettu ja sijoitettu kodin ulkopuolelle joko perhehoitoon tai lastensuojelulaitokseen, on sijoituksen päättymisen jälkeen järjestettävä jälkihuolto. Vuonna 2008 voimaantulleessa lastensuojelulaissa on uutena velvollisuutena järjestää jälkihuolto myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut yksin lapseen. Lisäksi nuorelle voidaan järjestää jälkihuoltoa, vaikka häntä ei olisi aiemmin sijoitettu kodin ulkopuolelle tai sijoitus olisi kestänyt alle puoli vuotta. Näin voidaan tukea nuorta itsenäistymisessä silloinkin, kun ehdotonta jälkihuoltovelvollisuutta ei ole.

Jälkihuolto tulee toteuttaa tukemalla sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja niitä henkilöitä, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on. Jälkihuollon toteuttamisen pitää olla suunnitelmallista. Lapsen tai nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee yhdessä nuoren tai lapsen ja perheen kanssa jälkihuoltosuunnitelman, johon kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. On tärkeää erikseen keskustella lapsen ja etenkin nuoren omista tarpeista ja vastaavasti neuvotella vanhempien tai muiden lasta hoitaneiden kanssa heidän tuen tarpeestaan.

Jälkihuollon palvelut tulee aina rakentaa lapsen tai nuoren yksilöllisen tarpeen mukaan ja suunnitelmallisesti yhteistyössä myös eri viranomaisten kanssa. Jälkihuollon tuen muotoja ja palveluja ovat esimerkiksi

- Nuoren tulevaisuuden toiveiden ja tarpeiden miettiminen yhdessä
- Psykososiaalisen tuen antaminen; henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa, esim. arjessa selviytymisen ja itsenäisen elämän taitoihin, yhteiskunnan palveluihin ohjaamista
- Apu omien voimavarojen löytämiseen ja tulevaisuuden suunnitteluun
- Apu asunnon hankkimiseen
- Tuki koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen ja niissä suoriutumiseen
- Tuki työllistymiseen ja harjoitteluun
- Tuki harrastuksiin
- Loma- ja virkistysmahdollisuuksien tarjoaminen

- Vertaistukiryhmään osallistumisen mahdollisuuden tarjoaminen
- Taloudellinen tuki nuoren asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin, sekä ohjaus suunnitelmalliseen rahankäyttöön
- Mahdollisuus saada aikuisen säännöllistä tukea sijoituksen jälkeen

Jälkihuollon tarkoituksena on helpottaa lapsen/ nuoren kotiutumista sijaishuollosta tai helpottaa nuoren itsenäistymistä sitten, kun sijaishuolto loppuu. Käytettävissä ovat siis mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, joita tulee järjestää yksilöllisen jälkihuoltotarpeen perusteella. Myös koulutukseen ja työllistymiseen liittyvät asiat ovat usein jälkihuoltonuorilla ajankohtaisia.

Jos lapsi on aikanaan otettu huostaan ja sijoitettu kodin ulkopuolelle, hän saattaa elää useita vuosia sijaisperheessä tai esimerkiksi ammatillisessa perhekodissa. Suhde omiin vanhempiin voi olla tiiviskin, mutta usein pitkään sijaishuollossa olleet lapset ovat nimenomaan tarvinneet muun aikuisen kasvattamaan ja huolehtimaan heistä. Yhteiskunnalla on näin ollen erityinen vastuu näistä lapsista. Jälkihuolto on tärkeä osa tämän vastuun kantamista, sillä sen avulla pyritään edistämään nuoren itsenäistymistä aikuisuuteen ja varmistamaan, että nuorella on yhtäläiset mahdollisuudet rakentaa itsenäinen nuoren aikuisen elämä kuin kenellä tahansa vastaavan ikäisellä nuorella.

Jälkihuolto on vapaaehtoista nuorelle, mutta ei kunnalle. Jos jälkihuoltoa ei järjestetä, on siitä tehtävä valituskelpoinen päätös. Jos nuori ei halua tarjottua jälkihuoltoa, hän voi kuitenkin milloin tahansa myöhemmin pyytää sitä ennen 21. ikävuottaan. Jälkihuolto päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta.

Jälkihuollon asiakkaina olleet, aikuistumassa olevat nuoret tarvitsevat usein yhteiskunnan tukea myös 21 ikävuoden jälkeen. Tällöin on tärkeää huolehtia siitä, että heidät on jälkihuollon toimesta ohjattu oikeisiin palveluihin ja etenkin huolehdittu siitä, että jokin viranomaistaho tuntee yksittäisen asiakkaan historian ja nykytilanteen sekä palvelujen kokonaisuuden (nuoren asioita hoitavat tahot) ja pystyy tukemaan nuorta yksilöllisesti. Taloudellisen tuen lisäksi nimenomaan työhön ja koulutukseen liittyvät asiat vaativat suunnittelua ja tukea.

1.2 Jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten määrä on kasvanut

Lastensuojelun tarve on lisääntynyt yli vuosikymmenen ajan rajusti. Sijaishuoltoon tulevien lasten määrä on kasvanut, mikä puolestaan on vaikuttanut siihen, että jälkihuoltoon siirtyvien nuorten määrä on lisääntynyt. Stakesin (nykyisin THL) vuoden 2007 tilastojen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli vuonna 2007 kaikkiaan 16 059 lasta ja nuorta. Sijoitetuista lapsista ja nuorista oli poikia 53 % (8 507) ja tyttöjä 47 % (7 552). Poikien osuus sijoitetuista lapsista ja nuorista on pysytellyt tyttöjen vastaavaa osuutta suurempana.

Vuodesta 2006 vuoteen 2007 sijoitettujen määrä kasvoi 285:lla lapsella. Sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2 - 5 prosentin vuosivauhtia. Viime vuosina etenkin murrosiässä olevien lasten lukumäärä lastensuojelussa on kasvanut. Nämä lapset ovat myös entistä useammin psykiatrisen hoidon tarpeessa.

Alla olevasta taulukosta on nähtävissä lastensuojelutarpeen kasvu ja sen vaikutukset jälkihuoltoon. Vuonna 2007 jälkihuollossa olevia nuoria (18-20 -vuotiaita) oli 3 341, kaikkiaan jälkihuollon piirissä oli 3 847 lasta ja nuorta. Valtaosa jälkihuollossa olevista on siis sijaishuollon päättymisen jälkeen jälkihuoltoa saavia nuoria.

Taulukko 1. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet lapset ja nuoret 2000-2007

(lähde Stakes, tilastotiedote 23/2008)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006	2007
Alle 18-vuotiaat lapset	45 661	45 263	49 464	51 785	55 063	54 553	54 594	57 622
niistä uudet	12 904	12 276	13 954	14 637	15 773	16 537	16 941	18 817
niistä jälki huollossa	423	388	404	529	505	454	381	506
18-20-vuotiaat nuoret	3 690	4 347	4 862	4 594	4 849	4 548	4 464	4 863
niistä uudet	714	709	670	648	582	633	459	530
niistä jälkihuollossa	2 078	2 133	2 328	2 401	2 699	2 771	2 803	3 341
Lapset ja nuoret yhteensä	49 351	49 610	54 326	56 379	59 912	59 101	59 058	62 485
niistä uudet	13 618	12 985	14 624	15 285	16 355	17 170	17 400	19 347
niistä jälkihuollossa	2 501	2 521	2 732	2 930	3 204	3 225	3 184	3 847

*Muutamissa suuremmissa kaupungeissa siirryttiin vuonna 2005 uuteen asiakastietojärjestelmään, jonka käyttöönoton yhteydessä tarkennettiin lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määritelmiä

Taulukossa, joka sisältää viimeiset käytettävissä olevat tilastotiedot, ei vielä näy vuoden 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain vaikutuksia. Jälkihuoltovelvoitteen laajentaminen koskemaan myös avohuollon sijoituksia on osaltaan kasvattanut jälkihuollettavien määriä.

1.3 Hankkeissa ja selvityksissä esiin tulleet jälkihuollon kehittämistarpeet

Lastensuojelun jälkihuoltoa on kehitetty viime vuosina monin tavoin, tosin erillistä jälkihuollon kehittämistoimintaa on ollut vähemmässä määrin verrattuna muuhun lastensuojelun kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön alaisessa Lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa vuosina 2004-2007 kehitettiin laajasti lastensuojelua samanaikaisesti kun ministeriön toimesta valmisteltiin uusi lastensuojelulaki. Jälkihuollon osalta uudistukset painottuivat lakiuudistukseen. Kehittämistoimintaa koskevassa raportissa on tuotu esiin jälkihuollon kehittämistarpeita (Känkänen & Laaksonen 2006).

Näitä ovat tiivistetysti

1. Suunnitelmallisuuden tarve: Nuoret eivät nykyisellään tiedä riittävästi oikeudestaan saada jälkihuoltoa ja sitä, että sen on perustuttava suunnitelmaan.
2. Vastuun ja työnjaon selkeys ja sopimukset: Jälkihuoltoa ei ole tarkoituksenmukaista pirstaloita, vaan kokonaisvastuun on aina oltava sosiaalityöntekijällä. Ammattilaisten välisten verkostojen toimivuus, työnjako ja keskinäinen viestintä korostuvat, kun mukana on monta toimijaa
3. Lapsilähtöisyys: jälkihuollon on aina lähdettävä siitä, mitä lapsi tai nuori tarvitsee. Tämä edellyttää, että nuorella on ainakin yksi hyvä aikuis- ja /tai viranomaissuhde. Eri tutkimuksissa on tullut esiin, että nuoret kaipaavat luottamuksellista aikuiskontaktia pitkään ja että he ovat välillä yksinäisiä elämänvalintojensa tai vain arjen pienten asioiden kanssa.
4. Työvälineet ja -mallit: Erilaisissa hankkeissa on kehitetty hyviä välineitä, esimerkiksi Umbrella-kansio, vertaistuen ryhmät ja tukihenkilötoiminta. Näiden käyttöä tulisi edistää ja varata työntekijälle riittävät resurssit toteuttaa hyväksi koettuja välineitä ja malleja.
5. Lähiverkoston mukaanotto: Jälkihuollon sisältöä ja vastuunjakoa suunniteltaessa on pohdittava lapsen/nuoren perheen ja muiden tärkeiden ihmisten roolia ja merkitystä jälkihuollon toteutumisen kannalta ja sitä minkälaista tukea he tarvitsevat voidakseen vastata lapsen/nuoren tarpeisiin. Jälkihuollon vanhempien saama tuki on vähäistä. Yleisin tukimuoto on yleensä sosiaalityöntekijältä saatu ohjaus ja neuvonta.
6. Työ ja koulutus: Monet nuoret jättäytyvät pois sekä koulutuksesta että työelämästä. Työttömyys on yleistä ja usein tarvitaan paljon motivointityötä sekä pitkäjänteistä suunnittelua ja

tukea, jotta nuori saadaan kiinnostumaan oman elämänsä suunnittelusta. Näille nuorille tarvitaan koulutuspaikkoja, joissa voi edetä askel askeleelta omaan tahtiin eteenpäin.

7. Taloudellinen tuki: Toimintakäytännöt myös itsenäistymiseen tarkoitettujen varojen suhteen ovat olleet liian kirjavia ja näitä onkin uudessa laissa pyritty korjaamaan.

Jälkihuollon kehittämistyön tuloksia ovat esimerkiksi Lastensuojelun Keskusliiton Jälkihuolto-opas (2004) ja Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (2004), jotka jakavat jälkihuollon neljään eri osa-alueeseen – suunnittelu, nuoren tukeminen, lähiverkoston tukeminen ja arviointi. Nämä ovat jälkihuoltotyössä rinnakkaisia ja lomittaisia vaiheita.

Selvityksissä, kehittämishankkeissa ja tutkimuksissa on käynyt ilmi, että jälkihuoltokäytännöt vaihtelevat suuresti alueellisesti eivätkä nuoret ole tasa-arvoisessa asemassa. Joiltakin paikkakunnilta löytyy jopa jälkihuoltokeskuksia, jälkihuollon asiakasohjausryhmiä, palveluohjaajia ja tuetun asumisen erilaisia muotoja. Useimmissa kunnissa jälkihuoltotyö on kuitenkin edelleen alueellisen sosiaalityöntekijän varassa ja toteutus on siten riippuvainen työntekijän resursseista, tiedoista ja taidoista. (Känkänen & Laaksonen 2006, 42-43.) Nuoret tarvitsisivat yksilöllisempää ja kokonaisvaltaisempaa tukea, mutta liian usein jälkihuolto on sosiaalityöntekijän varassa. Kun sosiaalityöntekijät lisäksi saattavat vaihtua usein, jälkihuolto ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla.

Kunnat eroavat myös sen suhteen, miten valmiita ne ovat ostamaan tarvittavia palveluja nuorille. Tosin kyse ei aina ole resursseista, vaan siitä, että yksilöllisiä tukimuotoja tai palveluja ei ole saatavilla. Tarjonta pitäisi saada yhteneväisemmäksi kuntien välillä. Lisäksi alueellista kirjavuutta vähentäisi lapsen/nuoren yhtäläinen mahdollisuus saada hyvissä ajoin ennen sijaishuollon päättymistä ohjausta ja tukea, joka jatkuisi riittävän kauan.

Markku Jahnukaisen (2004) tutkimuksessa koulukodeista lähteneistä nuorista tärkeä kehittämissuositus liittyy juuri koulukotivaiheen päättymiseen ja sen jälkeiseen välittömään aikaan. Jahnukaisen mukaan oletetaan, että nuoret saavat jälkihuoltoa, mutta käytännössä se on usein pääasiallisesti taloudellista tukea, patistamista ja kannustamista kouluttautumaan ja työllistymään. Tutkimuksesta ilmenee, että lähes kaikilla nuorilla on sijoituksen jälkeen vaikeuksia päästä itsenäistymisvaiheen alkuun. Tarjottu jälkihuolto ei läheskään aina tunnu nuorista heille sopivalta eikä tarkoituksenmukaiselta. Kaikki tahot näkevät jälkihuollon kehittämisen tarpeet hyvin samansuuntaisesti. Erityisen huolissaan lastensuojelun työntekijät ovat siitä pienestä, mutta kasvavasta nuorten ryhmästä, joka ei

"pärvää missään". Mitä mielekästä tekemistä voisi tarjota nuorille, jotka eivät kykene koulunkäyntiin tai työelämään? (Känkänen & Laaksonen 2006, 43.)

Sanna Romppanen (2008) on listannut hyviä käytäntöjä siirtymävaiheessa sijaishuoltopaikasta avohuoltoon. Ne esitetään tässä kokonaisuudessaan, koska ne antavat hyvää taustaa selvittäessä myöhemmin raportissa case-tarkastelun avulla jälkihuoltoon siirtymisen käytäntöjä.

1. Nuoren, lähiverkoston, sijaishuoltopaikan, sosiaalitoimen ja muun viranomaisverkoston tulisi keskustella ennakoivasti nuoren elämänmuutoksesta, itsenäistymisestä ja jälkihuollosta.

Tyypillinen nuoren elämänmuutos ja jälkihuollon aloittava tekijä on opintojen aloittaminen tai opinnoista valmistuminen, joten ajankohtana viimeistään opintoja edeltävä syksy on hyvää aikaa yhteisille keskusteluille.

2. Muuton ajankohta on suunniteltava hyvin. Muutto kesää vasten voi olla riskialtista aikaa itsenäistyä mm. työntekijöiden ja nuorten lomakauden takia. Suuret muutokset, kuten yhtäaikainen koulun alkaminen ja muutto, voi olla myös riski nuoren itsenäistymisen onnistumiseksi.

3. Nuoren siirtyessä asumaan itsenäisesti, työntekijöiden **päällekkäinen tuki** sijaishuoltopaikasta ja avohuollosta on joissakin tilanteissa ollut hyvä ratkaisu. Sijaishuoltopaikan ja avohuollon työntekijät ovat käydessään nuoren asunnolla ensimmäisen kerran vieneet mukanaan jonkin tupaantuliaislahjan. Joskus nuori on halunnut kutsua koko sijaishuoltopaikan väen mukaan.

4. Varasuunnitelmaa itsenäistymisprosessiin on hyvä pohtia etukäteen ja myös mahdollisuutta pitää sijaishuoltopaikkaa varalla jonkin aikaa.

5. Nuoren **tukiverkosto** uupuu usein, joten sukulaisten ja tuttavien osallistuttamista nuorten elämään tulisi edesauttaa jo sijaishuollon aikana esim. kutsumalla heitä nuoren syntymäpäiville tai järjestämällä verkostotapaaminen. Nuoren sisarukset ovat yleensä merkittävä voimavara.

Tukihenkilötyö jälkihuollossa on erittäin tarpeellista. Tukihenkilötyössä hyvinä vaihtoehtoina ovat olleet ne henkilöt, jotka ovat tulleet nuoren tukihenkilöiksi **luonnollisen kiintymyssuhteen kautta.**

6. Nuoren kanssa työskentelyä leimaa toisinaan ongelmakeskeisyys sekä sijaishuoltopaikassa että avohuollossa. On syytä muistaa voimavaraistava asenne tulevaisuuteen ja se, ettei yhteistä aikaa kulu liikaa ongelmien hoitamiseen. Tärkeätä olisi jo sijaishuoltopaikassa olla apuna kartoittamassa nuoren vahvuuksia ja **löytää nuoren kanssa hyvä taito, harrastus tai muu positiivinen asia, joka huomioidaan** nuoren kanssa työskennellessä. Nuoren voimavaraistaminen on tärkeää, jotta oma halu ja tahto löytyisi - usein taito olisikin hallussa!

7. Nuorten osallistuttaminen harrastus- ja matkakustannuksiin on tärkeää, jotta nuori oppisi tekemään työtä arvostamiensa asioiden eteen. Nuoret olivat esimerkiksi osallistuneet hankealueella kustannuksiin/”omavastuu-osuuteen” mm. viikkorahoistaan tai pitämällä myyjäisiä.

8. Nuorten tulisi harjoitella asumista yksin ja itsenäisesti sijaishuoltopaikan yhteydessä ennen kuin he muuttavat asumaan täysin itsenäisesti. Näin nuoret pystyvät harjoittelemaan esimerkiksi yksin olemista.

9. Jo sijaishuoltopaikassa tulisi ottaa **nuori mukaan arjen askareisiin** tuetusti eli mukaan kauppaan ruokaostoksille, itsenäisesti ruokaostoksille ja keittiöön jne.

10. Nuoret, joilla on **viivästyneisyyttä/ ongelmia normaalin kasvun ja kehityksen suhteen,** tulisi huomioida sijaishuollon aikana. Sijaishuoltopaikoissa tulisi puuttua asiaan varhain, jotta mahdollinen diagnoosi varmistuisi. Näiden nuorien asumisen tukemiseksi toivottiin yhdeksi vaihtoehdoksi sijoituksen jälkeen alueelle asuntolaa, joka tukisi nuorten itsenäistymisvalmiuksia

11. Sijaishuoltopaikat toimivat eri tavoin, joten olisi hyvä keskustella ajoissa siitä, **miten nuoren itsenäistymisvalmiuksia tuetaan?**

12. Jälkihuoltosuunnitelma tulee **päivittää** säännöllisin väliajoin ja jälkihuoltoa tuotava esiin **oikeutena ja mahdollisuutena.**

13. Rahankäyttöä ja -arvoa on opeteltava jo sijaishuoltopaikassa, jotta talousasiat hahmottuisivat nuorelle ennen itsenäistymistä.

14. Itsenäistymisvarojen selkeys. Itsenäistymisvaroista on hyvä keskustella ajoissa ja niiden käyttöä tulevaisuuden tueksi on hyvä suunnitella yhdessä. Itsenäistymisvaroja on käytetty mm. autokouluun ja kodin tavaroiden hankintaan.

15. Jälkihuoltotyö vaatii aikaa.

(Romppanen 2008, 24)

2. Kuntaselvitys

Jälkihuoltovelvoitteen toteuttamista ja jälkihuollon tilaa kunnissa on selvitetty haastattelututkimuksella. Kohdekunnat valittiin niiden kuntien joukosta, jotka ovat saaneet nuorten työllistämiseen rahoitusta Nuorta ei jätetä - hankkeesta Länsi- Suomen, Etelä-Suomen sekä Oulun lääneissä.

Taulukko 2. Selvityksen kunnat

kunta	asukasluku	kunta	asukasluku
Tampere	210 000	Hyvinkää	45 000
Jyväskylä	128 000	Rauma	40 000
Lahti	100 030	Nurmijärvi	39 000
Hämeenlinna	65 000	Riihimäki	28 000
Porvoo	48 217	Sipoo	18 000
Kokkola	46 000	Harjavalta	7 700

Kuntien joukosta valittiin lisäksi tarkempaan, luvussa 3. esitettyyn case-tarkasteluun kaksi erikoista ja sosiaalitoimen tehtävien organisoinnin kannalta erityyppistä kaupunkia, Tampere ja Rauma.

Tässä luvussa raportoitavat kuntahaastattelut tehtiin siten, että aluksi kunnista tiedusteltiin puhelimitse suostumusta osallistua selvitykseen. Yhteyttä otettiin kaikkiaan 13 kuntaan, joista 12 lupasi selvityksen aikataulussa kerätä pyydettävät tiedot ja antaa haastattelun. Seuraavaksi jälkihuollosta vastaaville viranomaisille lähetettiin liitteenä 1. oleva haastattelurunko, johon heitä pyydettiin ennen haastattelua keräämään jälkihuoltoa koskevia lukumäärä- ja kustannustietoja. Tämän jälkeen sovittiin puhelinhaastatteluista, joiden aikana tietoja täydennettiin ja haastatellut vastasivat esitettyihin avokysymyksiin. Case-tarkastelun haastattelut tehtiin sen sijaan kaikki kasvokkain.

Joidenkin kuntien osalta lomakkeella ja täydentävällä haastattelulla kerätyt vastaukset jäivät vaillinaisiksi. Kunnat eivät pystyneet kaikilta osin tuottamaan tietoja pyydetyllä tarkkuudella, vaan se olisi vaatinut kiireisiltä sosiaalityöntekijöiltä huomattavasti ylimääräistä työtä.

2.1 Kuntahaastattelujen tulokset

Jälkihuollon organisointi

Jälkihuolto on organisoitu kohteena olevissa kunnissa eri tavoin. Tehtäviä hoidetaan monissa organisaation osissa ja monilla tasoilla. Selvityksessä mukana olleissa alle 45 000 asukkaan kunnissa (Rauma, Nurmijärvi, Riihimäki, Sipoo, Harjavalta) jälkihuolto kuuluu pääsääntöisesti samalle sosiaalityöntekijälle, joka on alun perin alkanut työskennellä lapsen kanssa. Jälkihuoltoa ei siis ole eriytetty eri työntekijöille eikä jälkihuoltotyössä tehdä eroa lapsen iän suhteen.

Suuremmissa kunnissa jälkihuolto on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tavalla tai toisella eriytetty ja kunnassa on erityisiä jälkihuollosta vastaavia työntekijöitä. Suuremmissa kunnissa on useita erilaisia organisointitapoja. Seuraavassa jälkihuoltotyön sijainti kunnan organisaatiossa esitetään kuntien itsensä ilmoittamalla tavalla.

Jälkihuollon tehtävä sijoittuu pelkästään lastensuojelun erityispalvelujen alueelle Jyväskylässä, Hämeenlinnassa, Hyvinkäällä ja Sipoossa sekä pelkästään yleisen sosiaalityön alueelle Tampereella (ks. seuraava kappale). Osa lastensuojelun jälkihuollon tehtävistä on yleisen sosiaalityön ja osa lastensuojelun erityispalvelujen hoidettavina Porvoossa ja Harjavallassa.

Osittain erityispalveluna ja osittain jonkin muun tehtävän ohella jälkihuolto hoidetaan Lahdessa (sosiaalityöntekijä), ja Kokkolassa (sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, perheohjaaja) ja Nurmijärvellä (kunnan oma ammatillinen tukihenkilö). Raumalla jälkihuolto kuuluu yleisen sosiaalityön alaan, jonka lisäksi sitä hoidetaan muun tehtävän ohella (perhetyöntekijät). Riihimäellä jälkihuollon tehtäviä hoidetaan yleisen sosiaalityön, lastensuojelun erityispalvelujen alueella sekä muun tehtävän ohessa (yksi työntekijä poliisilaitoksella).

Tampereella täysi-ikäistyneiden huostassa ja pitkäaikaisessa sijoituksessa olleiden nuorten jälkihuollosta vastaa sosiaaliasema Satama, joka on hoitanut heidän asioitaan myös sijoituksen aikana. Sosiaaliasema Satama on lastensuojeluun erikoistunut yksikkö, joka kuitenkin organisaatiossa sijaitsee tällä hetkellä yleisen sosiaalityön tuotantoalueella. Niissä tapauksissa, joissa huostaanotto on lakkautettu alle 18-vuotiaana ja lapsi on siirtynyt kotiin, hoitaa jälkihuollon oman alueen sosiaalityöntekijä. Jyväskylässä 18-20 -vuotiaiden (huostassa ja pitkäaikaisessa sijoituksessa olleiden) jäl-

kihuoltotyö kuuluu Nuorten erityispalveluille (NEPA). Alle 18-vuotiaiden (alle 18-vuotiaana huostanoton lakkaamisen jälkeen) jälkihuolto on Tampereen tapaan lastensuojelun avohuollon tehtävänä.

Lahdessa lastensuojelu on jaettu avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon, joista kaksi viimeksi mainittua ovat saman esimiehen alaisuudessa. Hämeenlinnassa jälkihuolto on ollut vuoden 2009 alusta siirrettynä lastensuojelun avohuollon palvelujen tiimien (2) johtavien sosiaalityöntekijöiden vastuulle. Jälkihuoltonuorten toimeentulotuen hoitaa yksikön palvelusihteeri.

Porvoossa toteutettiin vuoden 2008 alussa (uuden lastensuojelulain tultua voimaan) organisatiomuutos. Sosiaalityössä on erotettu nyt lapsiperheiden sosiaalipalvelut jotka jakautuvat edelleen 1) akuuttien asioiden ryhmään ja 2) sijoituksia hoitavaan ryhmään. Jälkihuoltonuorten asiat hoidetaan akuuttien asioiden ryhmän sosiaaliohjaajan kautta. Työn määrä on suuri, joten lisäksi jälkihuoltoasioita hoitaa yhdeksän lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Myös muiden kuntien jälkihuoltonuoria saattaa käydä asioimassa aikuissosiaalityön puolella, jos he asuvat Porvoossa.

Kokkolassa yhteistapaamiset aloitetaan nuoren oman sosiaalityöntekijän kanssa ja jatkossa nuoren asioista vastaavat jälkihuollon työntekijät, joita Kokkolassa kaksi. Tarvittaessa ja erityistilanteissa on sosiaalityöntekijä pidempään mukana nuoren jälkihuoltotyössä. Perheohjaaja vastaa lisäksi muun työn ohessa tukiperhe- ja tukihenkilötoiminnasta. Jälkihuollossa olevien poikien (paljon diagnooseja) tueksi on erikseen nimetty henkilö. Lisäksi jälkihuoltonuorten asiakassuunnitelmien, toimeentulotukiasioiden käsittelyn ja asiakastapaamisia hoitaa muun työn ohella nimetty sosiaaliohjaaja. Tukiasunnoissa asuvien jälkihuoltonuorten tukihenkilötoiminnasta vastaa erikseen nimetty henkilö.

Hyvinkäällä sijaishuollon sosiaalityö vastaa huostassa olleiden yli 18-vuotiaiden jälkihuollosta sekä muihin kuntiin kotiin palanneiden lasten jälkihuollon työstä, mikäli näistä kunnista ei pyydetä virka-apua. Avohuollon sosiaalityö vastaa avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuna olleiden sekä huostaan otettujen omaan kuntaan kotiin palanneiden lasten jälkihuollosta.

Raumalla muutostiimin sosiaalityöntekijät vastaavat jälkihuollosta omien asiakkaidensa osalta (aakkos – ja aluejako). Muutostiimi koostuu työntekijöistä, jotka hoitavat avo-, sijais- ja jälkihuoltoprosesseja. Avohuollosta aina jälkihuoltoon asti on sama sosiaalityöntekijä, joka hoitaa asiakkaan asioita ja vastaa koko prosessista. Tällä on pyritty asiakasprosessien jatkuvuuteen. Henkilöstön vaihtuvuus on tosin uhkatekijänä asiakassuhteiden jatkuvuudelle.

Nurmijärvellä jokaiselle lapselle/nuorelle on nimetty lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka vastaa prosessista ja asiakassuunnitelmasta. Käytännössä myös erityissosiaaliohjaaja voi vastata asiakassuunnitelman toteuttamisesta. Jälkihuollossa käytetään sosiaalityön/sosiaaliohjauksen lisäksi ammatillista tukihenkilötoimintaa, jota on kunnan omana toimintana sekä ostopalveluna.

Riihimäellä jälkihuoltoa ei ole erityisesti organisoitu omaksi työmuodokseen, vaan kunkin nuoren kohdalla lastensuojelun sosiaalityöntekijä, joka on hoitanut sijaishuoltoa, hoitaa myös jälkihuolto-työn. 18 vuotta täyttäneiden kohdalla lastensuojelun sosiaalityöntekijä jatkaa työskentelyä asiakas-kohtaisesti. Kaksi kuntouttavaa sosiaalityöntekijää on työvoiman palvelukeskuksen tehostetussa palvelussa työntekijöinä mukana. Jotkut jälkihuoltonuoret ovat myös aluesosiaalityöntekijän asiakkuudessa toimeentulotukiasioissa, jos ei ole muuta tuen tarvetta kuin taloudellinen tuki. Nuorten palvelupiste Nupissa työskentelee lisäksi yksi palveluohjaaja nuorten työllistämispalveluissa. Myös

Sipoossa sama sosiaalityöntekijä, joka on hoitanut lastensuojeluasiat jatkaa yleensä nuoren kanssa, jos mahdollista. Harjavallassa nuoret on jaettu sosiaalityöntekijöille ja lisäksi ostetaan jälkihuolto-palveluja kahdelta yksityiseltä lastensuojelulaitokselta.

Jälkihuollon asiakasmäärät ja resurssit

Selvityksessä mukana olleissa 12 kunnassa oli vuoden 2008 lopussa jälkihuollon asiakkaina yhteensä 610 13-20 –vuotiasta lasta ja nuorta (Tampereen ja Kokkolan alle 18-vuotiaiden luvut puuttuvat). Heistä 90 % oli 18 vuotta täyttäneitä nuoria.

Kohteena olevissa 12 selvityskunnassa jälkihuoltotehtäviä on kaikkiaan noin 113 työntekijällä. Työntekijämäärät vaihtelevat kunnittain suuresti.

Taulukko 3. Asiakkaat ja resurssit

Kunnat	jälkihuolto-asiakkaita	työntekijöitä yhteensä	asiakkaita/työntekijä
Tampere	128*	11*	11,64
Jyväskylä	115	4	28,75
Lahti	106	6	17,67
Hämeenlinna	46	0,6-0,8	57,50
Porvoo	19	21	0,90
Kokkola	49*	10	4,9
Hyvinkää	56	14	4,00
Rauma	25	14	1,79
Nurmijärvi	31	11	2,82
Riihimäki	20	14,5	1,38
Sipoo	11	1,5	7,33
Harjavalta	4	5	0,80

* Tampereen asiakasluvut sisältävät vain 18-20-vuotiaiden määrän ja vastaavasti työntekijäluvussa on mukana vain Satama, aluesosiaalityö puuttuu. Kokkolan luvuissa on niin ikään mukana vain 18-20-vuotiaiden määrä.

Kun asiakkaiden kokonaismäärät jaetaan työntekijää kohti, erottuvat suuremmat, yli 65 000 asukkaan kunnat ja pienemmät, alle 65 000 asukkaan kunnat jyrkästi toisistaan. Suurimmissa kunnissa, joissa myös jälkihuoltoasiakkaita on eniten, työntekijäresurssit ovat sekä absoluuttisesti että suhteellisesti pienimmät. Kaikkein suurin epäsuhta asiakasmäärän ja työntekijäresurssien välillä on Hämeenlinnassa, jossa alle yhden henkilön työpanoksella hoidetaan 46 asiakkaan jälkihuolto. On kuitenkin huomioitava, että asiakas/työntekijäsuhteen vertailu ei näin tehtynä anna kaikin osin oikeaa kuvaa, sillä monissa kunnissa yksittäisillä työntekijöillä jälkihuolto muodostaa vain pienen osan työn kokonaisuudesta.

Jälkihuollon asiakaskunta

Jälkihuollon asiakkaiden erittelemisen iän ja sukupuolen mukaan ei ollut mahdollista kaikissa kunnissa selvityksen edellyttämässä aikataulussa. Luvut saatiin kahdeksasta kunnasta ja ne esitetään seuraavassa taulukossa prosenttijakaumana. Vaikka selvitys kohdistuu jälkihuoltoon, eli 18-20-vuotiaisiin jälkihuollon asiakkaisiin, pyydettiin lukumääriä myös nuoremmista, 13-17-vuotiaista

lapsista. Näin saadaan parempi käsitys siitä, millaisen osuuden jälkihuollon asiakaskunnasta nuoret muodostavat. Tarkastelun ulkopuolelle jätettiin kokonaan pienet lapset.

Taulukko 4. 13-20 –vuotiaiden jälkihuollon asiakkaiden ikä- ja sukupuolijakauma

ikäryhmä	tyttöjä %	poikia %	yhteensä %
13-17	4,80	7,75	12,55
18-20	40,22	47,23	87,45
yhteensä	45,02	54,98	100

Kahdeksan kunnan tietojen perusteella voidaan nähdä, että jälkihuollon palvelut koskevat suurimaksi osaksi juuri nuoria 18-20 –vuotiaita, joista jonkin verran (10 prosenttiyksikköä) suurempi määrä on poikia kuin tyttöjä.

Selvityksessä pyrittiin kartoittamaan myös, missä tutkimuskuntien jälkihuollon asiakkaat olivat olleet ennen jälkihuollon alkua sekä millä perusteella sijoitus oli lakannut ja lapsi tai nuori siirtynyt jälkihuollon asiakkaaksi. Kysymykseen pystyivät vastaamaan samat kahdeksan kuntaa, jotka erittelivät jälkihuollon asiakkaansa edellä iän ja sukupuolen mukaan.

Taulukko 5. Mistä ja millä perusteella 13-20 –vuotiaat lapset ja nuoret ovat tulleet jälkihuollon asiakkaiksi?

mistä?	kunnan omasta laitoksesta	ostopalvelulaitoksesta	perhehoidosta	muualta	yhteensä
millä perusteella?					
nuoren täysi-ikäistyttyä	7,9	43,3	18,1	10,8	80,1
huostassa pidon lakkauttamisen yhteydessä (alle 18 v)	2,5	4,3	4,0	1,1	11,9
muulla perusteella	3,2	2,5	1,1	1,1	7,9
yhteensä	13,7	50,2	23,1	13,0	100,0

Puolet jälkihuollon asiakkaista on ollut sijoitettuna ostopalvelulaitoksissa, joihin tässä on luettu myös ammatilliset perhekodit. Suurin yksittäinen asiakasryhmä on ostopalvelulaitoksista tulleet nuoret, joiden jälkihuollon asiakkuus on alkanut heidän täytettyään 18 vuotta. Valtaosa (80%) asiakkaista on siirtynyt jälkihuoltoon täysi-ikäistyttyään. Huostassa pidon lakkauttamisen jälkeen jälkihuoltoon alaikäisinä siirtyneitä 13-17 –vuotiaita oli tutkimuskunnissa vain 12%. Muulla perusteella, lähinnä avohuollon sijoituksen jälkeen, jälkihuoltoon siirtyneitä oli alle 10%.

Seuraavassa on esitetty jakauma, joka kuvaa jälkihuolto- nuorten asumismuotoa vuoden 2008 lopussa.

Taulukko 6. Jälkihuolto- nuorten (18-20 v) asumismuoto vuoden 2008 lopussa*

Nuori asuu	% jälkihuolto- nuorista
itsenäisesti vuokra-asunnossa	59,5
itsenäisesti tuetussa asumisessa sijaishuoltopaikan ulkopuolella	7,5
kotona vanhempien tai muiden lähipiiriin kuuluvien luona	11,1
perhehoidossa (sijaisperheen luona)	9,3
lastensuojelulaitoksessa/ammattillisessa perhekodissa	8,2
tukiasunnossa lastensuojelulaitoksen/ammattillisen perhekodin yhteydessä	1,1
muussa laitoksessa	2,0
on asunnoton (mukaan lukien tilapäisesti kavereiden luona asuvat)	1,3
yhteensä	100,0

*Luvut perustuvat 11 kunnan antamiin tietoihin

Reilusti yli puolet jälkihuolto- nuorista asui vuoden 2008 lopussa itsenäisesti vuokra-asunnossa. Kaikissa muissa asumismuodoissa asui huomattavasti vähemmän nuoria. Kotona vanhempien tai muun lähipiirin luona asui 11 % nuorista. Vaikka nuorista puolet oli tullut jälkihuollon asiakkaiksi laitossijoituksen jälkeen, ei laitoksissa tai niiden yhteydessä sijaitsevissa tukiasunnoissa asunut kuin 9,3 % jälkihuolto- nuorista. Sama osuus asui sijaisperheiden luona.

Lastensuojelun suunnitelma ja jälkihuollon huomioiminen siinä

Selvityksen 12 kunnasta oli kolmessa saatu toukokuuhun 2009 mennessä valmiiksi lastensuojelun edellyttämä lastensuojelun suunnitelma. Lahdessa suunnitelmaan on kirjattu murrosikäisten huostaanottojen lisääntyminen ja sen aiheuttama jälkihuoltotarpeen lisääntyminen muutaman vuoden viiveellä. Suunnitelmaan on kirjattu myös nykyinen liian vaatimaton jälkihuollon resursointi. Porvoossa suunnitelma valmistui vuoden 2008 lopussa ja se on tehty yhdessä Askolan kunnan kanssa. Siihen on kirjattu lain velvoitteet myös jälkihuollon osalta ja todettu resurssien lisäyksen tarve, jonka on arvioitu olevan kahden sosiaalityöntekijän ja kahden sosiaaliohjaajan lisäys. Jyväskylässä vuoden 2008 lopussa valmistui suunnitelmaluonnos uudelle Jyväskylän kaupungille (Jyväskylä,

Jyväskylän mlk., Korpilahti). Siinä mainitaan myös jälkihuolto ja sen toteuttamistavat. Kuntaliitosten mukana Jyväskylään tuli vuoden 2009 alusta noin 50 jälkihuoltonuorta lisää.

Lopuissa kunnissa suunnitelma on tekeillä. Tampereella suunnitelmaa valmistellaan asiakasohjaus Luotsissa. Suunnitelmaan tulee jälkihuollolle oma osionsa. Siinä todetaan, että sijoitukset ovat lisääntyneet merkittävästi, joten myös jälkihuollon piiriin on tulossa lisää lapsia ja nuoria (nykytaso nuorten osalta 140-150 jälkihuollon piirissä olevaa nuorta vuosittain, mukana muiden kuntien jälkihuoltonuoret, jotka oleskelevat Tampereella).

Hämeenlinnassa suunnitelman odotetaan olevan valmis vuoden 2009 loppuun mennessä. Jälkihuollosta suunnitelmaan on tarkoitus sisällyttää erillinen maininta. Resurssien puutteeseen tullaan ilmeisesti kiinnittämään huomiota, sillä jälkihuollettavien määrä tulee kasvamaan ensi vuonna. Myös Kokkolassa lastensuojelun suunnitelma on parhaillaan tekeillä. Jälkihuoltoasiat saavat siinä oman kohtansa. Jälkihuollettavien määrä on Kokkolassakin kasvamassa. Määrää lisää osaltaan avohuollon tukitoimena sijoitettavien jälkihuoltovelvoite. Tämä jälkihuollettavien määrän kasvu huomioidaan lastensuojelun suunnitelmassa ja jälkihuollon henkilöstön resursoinnissa, joka tällä hetkellä on riittämätön.

Hyvinkäällä lain edellyttämä suunnitelma valmistuu syksyn 2009 aikana. Lastensuojelun suunnitelmasta tulee kaupungin 0-21 -vuotiaille tehtävän hyvinvointisuunnitelman mukainen. Jälkihuollettavien määrä tulee lisääntymään Hyvinkäälläkin lähinnä avohuollon tukitoiminta tehtäviin sijoitukseen liittyvän uuden jälkihuoltovelvoitteen ja huomattavan avohuollon sijoitusten lisäyksen vuoksi.

Raumalla lastensuojelun suunnitelman teko on vielä kesken. Se tehdään Rauman kaupungille, kun taas lapsipoliittinen ohjelma on tehty seudullisesti. Tavoitteena on saada suunnitelma valmiiksi vuoden 2009 aikana. Jälkihuolto on tärkeä osa lastensuojeluprosessia ja siksi se pitää huomioida myös tässä suunnitelmassa. Esimerkiksi tiiviimmän lähituen merkitystä painotetaan. Jälkihuoltokysymyksiä eritellään lastensuojelun sosiaalityön osiossa ja tavoitteena on saada esiin myös jälkihuollon henkilöresurssit ja jälkihuoltoon varattavat rahalliset resurssit. Raumalla on tulossa uusia nuoria jatkuvasti jälkihuollon piiriin. Mitään kasvupiikkiä ei kuitenkaan ole näköpiirissä.

Nurmijärvellä lastensuojelun suunnitelma (ns. KUUMA-kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma) on tekeillä ja viedään valtuuston käsiteltäväksi syksyllä 2009. Jälkihuolto on osa lastensuojelun palvelujärjestelmää eikä sitä ole tässä suunnitelmassa siitä eroteltu. Seudullisessa suunnitel-

massa on myös kuntakohtaiset osiot. Jälkihuollettavien määrä on uuden lain myötä Nurmijärvelläkin kasvussa, kun avohuollon sijoitukset otetaan jälkihuollon piiriin.

Riihimäkeä koskeva lastensuojelun suunnitelma on parhaillaan tekeillä seudullisena. Siinä ovat mukana Riihimäki, Hausjärvi ja Loppi. Jälkihuollon palveluita kuvataan osana lastensuojelun palveluita. Suunnitelmassa korostetaan nykyisiä vähäisiä resursseja. Jälkihuollettavien määrä ei kuitenkaan ole erityisessä kasvussa vaan tilanne on ollut melko vakaa Riihimäellä.

Harjavallassa lastensuojelun suunnitelma on niin ikään tekeillä ja sen odotetaan valmistuvan melko pian vuoden 2009 aikana. Sitä työstetään kolmen kunnan yhteistyönä (Harjavalta, Nakkila ja Kokemäki). Jälkihuoltonuoria on tulossa lisää ja tämä tullaan huomioimaan suunnitelmassa.

Jälkihuollon palvelut

Kuntien edustajia pyydettiin nimeämään viisi tärkeintä kunnan itse tuottamaa jälkihuollon palvelua ja viisi tärkeintä ostopalveluna ostettua palvelua. Kunnan itse tuottamista mainittiin yleensä tärkeimpinä nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän palvelut. Näihin palveluihin luettiin jälkihuollon suunnitelmien teko ja koordinointi, yleinen ohjaus, tapaamiset, keskustelut ja itsenäistymiseen tukeminen. Toiseksi mainittiin jälkihuoltotyöntekijän tai sosiaaliohjaajan palvelut. Parissa kunnassa sosiaaliohjaajan tukea tärkeämpänä pidettiin perhetyöntekijän lähitukea. Kahdessa kunnassa asumisen tukemista ja tukiasuntoja pidettiin kaikkein tärkeimpänä. Asumisen tukemisen yhteydessä mainittiin perhetyöntekijän palvelut. Taloudellinen tuki mainittiin noin puolessa vastauksista, yleensä toiseksi tai kolmanneksi tärkeimpänä tai viimeisenä. Vain yhdessä vastauksessa taloudellinen tuki nousi tärkeimmäksi. Jälkihuollon palvelukokonaisuuksina esitettiin eri kunnissa muun muassa seuraavanlaisia itse tuotettujen palvelujen paketteja:

Lahti

- 1) yleinen ohjaus ja neuvonta sekä käytännön tuki
- 2) toimeentulotuki ja sosiaalityö
- 3) nuorisopsykiatrisen avopisteen palvelut
- 4) tukiasunnot ja tukiperheasunnot (yht. 13)
- 5) sijoitus jälkihuoltona omaan laitokseen/sijaisperheeseen

Jyväskylä

- 1) sosiaalityö
- 2) sosiaalihoajaan palvelut (jälkihuollon ohjaaja)
- 3) tukiasuntopalvelut
- 4) päihdetyö
- 5) vapaaehtoiset työntekijät (tukiperhe ja asumisen tukihenkilö)

Porvoo

- 1) oma nuorisokoti ja 3-4 tukiasuntoa
- 2) tukihenkilötoiminta (koulutettuja tukihenkilöitä)
- 3) sosiaalihoajaan tuki, ohjaus ja neuvonta
- 4) sosiaalityöntekijöiden tuki, ohjaus ja neuvonta
- 5) nuorisotyön ja päihdetyön tuki ja apu

Riihimäki

- 1) toimeentulotuki, taloudellinen tuki pääsääntöisesti kaikille jälkihuolto nuorille
- 2) tuettu asuminen, tukiasukasohjaajat
- 3) harrastusten ja opintojen tukeminen
- 4) sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalihoajaajien tuki ja neuvonta
- 5) työllistämisen tukeminen erityismäärärahoin

Viiden kunnan itse tuottaman keskeisimmän palvelun tärkeysjärjestys vaihteli jonkin verran kunnittain. Lähes kaikkein kuntien jälkihuoltopaketteihin kuuluivat kuitenkin sosiaalityöntekijän palvelut, joissa kysymys on ennen kaikkea jälkihuollon prosessista, sen suunnittelusta, kirjaamisesta ja koordinoinnista sekä sosiaalihoajaan, jälkihuoltotyöntekijän tai perhetyöntekijän palvelut, jolloin kyse on lähituesta ja käytännön avustamisesta. Paketteihin kuuluivat myös asumisen järjestäminen ja asumisen tukeminen lähituen avulla. Monissa vastauksissa on mainittu myös työllistämisen tukeminen sekä tuki opintoihin ja harrastuksiin. Joissain vastauksissa on mainittu myös päihdekuntoutus ja katkot.

Kuntien ostamat jälkihuollon palvelut vaihtelivat luonnollisesti enemmän. Jotkut kunnat olivat listanneet vain palvelun tuottajat, joilta jälkihuoltopalveluita ostetaan. Ostopalvelut keskittyivät asumiseen ja päihdekuntoutukseen. Ostopalveluihin kuuluivat esimerkiksi asuminen ja tuki nuoren aiemmassa sijoituspaikassa. Palvelujen ostaminen entisestä sijoituspaikasta onkin yleistä, eikä osto-

palveluja jälkihuollon osalta aina kilpailuteta. Joissain kunnissa jälkihuollon konkreettinen hoito painottui ostopalveluihin. Näin oli esimerkiksi Sipoossa, jossa ostopalvelut oli listattu seuraavasti:

- 1) jälkihuoltotyöntekijä
- 2) tukihenkilö
- 3) sijoitus ja siihen liittyvät muut palvelut
- 4) tukiasunto ja siihen liittyvät palvelut
- 5) toisen kunnan sosiaalityön palvelut (jos jälkihuoltoon asuu toisessa kunnassa ja haluaa mieluummin asioida siellä)

Puutteet jälkihuollon palveluissa

Jälkihuollon järjestämisen suurimmaksi puutteeksi ja ongelmaksi kuntien oman toiminnan osalta nimettiin suurimassa osassa kunnista henkilöresurssien vähäisyys. Sosiaalityöntekijöiden aika ei riitä tarpeeksi jälkihuoltoon. Sosiaaliohjaajista ja jälkihuoltoon keskittyneistä työntekijöistä oli puutetta. Myös tukihenkilöiden puute tuotiin esiin lähes kaikissa näissä kunnissa, eikä tukihenkilöiden koulutukseen ja rekrytointiin ollut resursseja.

Tampereella todettiin yksiselitteisesti sosiaalityöntekijöiden määrän olevan liian pieni asiakasmäärään suhteutettuna. Eniten resurssivajasta tuotiin esiin Hämeenlinnassa, jossa työntekijöiden määrä suhteutettuna asiakasmäärään oli kaikkein pienin. Resurssipuute näkyi erityisesti suunnitelmattomuutena ja kokonaissuunnitelman puuttumisena. Lähiohjaukseen ei myöskään riitä resursseja. Tarvittaisiin yksi jälkihuoltoon keskittyvä sosiaalityöntekijä tai puoli sosiaalityöntekijää ja puolesta yhteen sosiaaliohjaajaa. Jälkihuoltotyöntekijä puuttui myös Sipoosta. Jälkihuoltosuunnitelmia ei ole saatu kirjattua, asiakaskertomukset kylläkin. Myös Lahdessa tuotiin esiin riittämättömiä resursseja. Sosiaalityöntekijän puute ilmeni erityisesti talvella 2008-2009.

Riihimäellä todettiin, että tarvittaisiin sosiaaliohjaajapanosta, jolloin voitaisiin paremmin keskittyä jälkihuoltoon. Kun sosiaalityöntekijät tekevät kaikkea lastensuojelutyötä, ei juurikaan voida priorisoida jälkihuoltoa. Harjavallassa resurssien vähyyden todettiin näkyvän puutteellisissa suunnitelmissa ja riittämättömissä tukitoimissa. Myös työntekijöiden vaihtuvuus aiheuttaa sen, ettei jälkihuoltoon asioiden pystytä paneutumaan kunnolla eikä riittävän suunnitelmallisesti. Jälkihuollon todettiin olevan jopa paremmassa hoidossa, kun se ostetaan ostopalveluna.

Porvoossa resurssipula näkyy siten, että kaikille jälkihuolto nuorille ei ole tehty jälkihuoltosuunnitelmia, vaan näiden nuorten asiat tulevat esiin asiakaskertomuksissa. Nurmijärvellä taas nähtiin tarpeelliseksi kasvattaa omia ohjaajaresursseja ja vähentää näin ostopalvelujen käyttöä. Oman toiminnan etuna omassa kunnassa asuvien nuorten palveluissa nähtiin se, että voidaan samalla paremmin hyödyntää kunnan muut tukimahdollisuudet kuten työllistämismahdollisuudet ja kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuudet. Erityissosiaaliohjaajien työn jakautuminen jälkihuollon ja muun lastensuojelutyön välille nähtiin myös ongelmana. Resurssi ei ole ainoastaan jälkihuolto nuorten käytössä. Esimerkiksi tukihenkilöpalvelua joudutaan monesti supistamaan ja lopettamaan se kokonaan jälkihuollon päättymisvaiheessa. Nuorten on kuitenkin monesti vaikea luopua tukihenkilön tuesta.

Jyväskylässä ongelmana nähtiin sisäisten linjausten ja periaatteiden määrittelemättömyys, mikä liittyi kuntaliitokseen. Siirtyminen sijaishuollosta jälkihuoltoon pitäisi saada sujuvammaksi. Raumalla koettiin hyvänä, että useimmat perhehoitoon sijoitetut nuoret ovat jatkaneet jälkihuollonkin aikana asumista perheessä ja nuoren lähituki on saatu tätä kautta. Sen sijaan laitosten nuorten kohdalla tilanne on toinen. Jos he jäävät laitospaikkakunnalle asumaan, on jälkihuollon lähituen toteuttaminen vaikeampaa ja asiakasnäkökulma jää liian vähälle huomiolle. Kun Rauman jälkihuolto nuorista viidennes asuu melko kaukana, on asuinpaikkakunnan palveluista ja tukimuodoista informoiminen hyvin vaikeaa. Omassa kunnassakin tukiasunnoissa (15) asuvien nuorten kanssa olisi tärkeää työskennellä enemmän ja useammin arkielämän sujumiseen liittyvissä asioissa kuten miten asutaan, miten taloutta hoidetaan, miten käytännön arkirutiinit sujuvat sekä miten raha-asioita ja asiointia hoidetaan. Nyt perhetyöntekijä ei ehdi riittävästi paneutua jälkihuollettavien tukemiseen.

Jälkihuollon ostopalvelujen osalta kunnissa eniten askarruttivat hinta-laatusuhde ja valvonnan vaikeudet sekä puutteet raportoinnissa. Erityisesti vastauksissa korostui palvelujen kirjavuus. Monet palvelut ovat selvästi ylihinnoiteltuja saadun palvelun määrään nähden. On palveluja, joiden hinta-laatusuhde ei ole kohdallaan ja toisaalta on hyvinkin laadukkaita palveluja. Monessa vastauksessa mainittiin, että näitä palveluja ei yleensä kilpailuteta.

Palvelujen vertailu on vaikeaa, koska hinnoitteluperusteet ovat epäyhteneväiset. Hintahaarukat ovat hyvinkin suuret. Esimerkiksi Lahdessa todettiin, että hinta-asioihin saatiin jonkinlaista linjausta, kun asia keskittyi yhden sosiaalityöntekijän hoidettavaksi. Raumalla todettiin, että hinta-asioissa esiintyviin kohtuuttomuuksiin olisi hyvä puuttua valtakunnallisestikin.

Eräissä kunnan vastauksessa todettiin suoraan, että ”emme pysty valvomaan, vastaako laskutettu hinta nuoren saamaa palvelua”. Ei siis aina tiedetä, mitä rahalla on saatu. Oleellista olisi erään toisen kuntavastaajan mielestä saada selville, mitä tehtävä jälkihuoltotyö on, mistä maksetaan ja onko tuki hyödyttänyt nuorta. Konkreettisesti pitäisi tarkastella, millaista yhteydenpito nuoren kanssa on ollut, miten jälkihuoltoasioissa on ajateltu toimia ja mitkä ovat huolen aiheet nuoren kohdalla. Kuntaan ei aina kulje tieto nuorten kuulumisista ja jatkosuunnitelmista. Raportointi nuorten tilanteesta ja heidän kanssaan tehdystä työstä on kirjavaa. Joistain paikoista saadaan raportit kuukausittain automaattisesti, joistain vain pyytämällä ja joistain ei pyytämälläkään. Raportointikäytäntöjä olisi tarpeen kehittää.

Muitakin puutteita tuotiin esiin. Esimerkiksi Riihimäellä koettiin, että nuoria on vaikea saada päihdehuollon asumispalveluihin, koska paikat on tarkoitettu aikuisille. Tarvittaisiin paikka, missä nuorille olisi tarjolla tukea ja valvontaa.

Jälkihuollon suunnitelma ja sen toteutumisen seuranta

Kahdestatoista kunnasta kuudessa on lastensuojelulain edellyttämä jälkihuollon suunnitelma kaikilla jälkihuoltonuorilla. Näistä kunnista yhdessä osa suunnitelmista oli suullisia ja yhdessä osa oli jomelko vanhoja. Kolmessa muussa kunnassa suunnitelma oli tehty ”suurimmalle osalle”. Suunnitelma oli jätetty tekemättä esimerkiksi sellaisille nuorille, jotka olivat palanneet asumaan omaan kotiinsa tai jotka saavat vain satunnaista taloudellista tukea.

Jälkihuollon suunnitelma oli tehty kunnissa seuraavasti (luvut kertovat, kuinka monta asiakasta kunnassa on kaikkiaan ja kuinka monelle heistä on tehty suunnitelma):

Harjavalta: 4 / 4

Hyvinkää: 100%

Jyväskylä: 115/115

Tampere: 128/128, joko suullinen tai kirjallinen

Hämeenlinna: 46/46, osalla vanhentunut

Nurmijärvi: 31/31

Riihimäki: 14/20, niille ei ole tehty, joilla vain satunnaista taloudellista tukea

Sipoo: 6/11, tekemättä sellaisilla, jotka ovat palanneet asumaan kotiin

Porvoo: noin 28:lla eli puolella, tavoite tehdä kaikille

Lahti: ei tiedossa, monelle tehty, tavoitteena tehdä kaikille

Kokkola: osalla suunnitelma tekemättä tai ainakin tarkistukset siihen

Kahdeksassa kunnassa kahdestatoista jälkihuollon suunnitelmien toteutumista seurataan ja arvioidaan melko systemaattisesti. Yleensä vastuuhenkilö on nuoren oma sosiaalityöntekijä. Mukana arvioinnissa on nuori itse, tapauksesta riippuen tukihenkilö, sijoituspaikan edustaja, nuoren vanhemmat tai jokin hoitava tai asuntoasioista huolehtiva taho. Tarkistukset suunnitelmiin on pyritty näissä kunnissa tekemään yleensä noin kahdesti vuodessa. Kaikissa kunnissa kuitenkin korostettiin, että tarve on yksilöllinen ja tilanteiden muuttuessa myös suunnitelmat pitää tarkistaa. Jälkihuollon toteutumisen seurannassa käytetään lisäksi muita olemassa olevia välineitä. Ostopalveluista edellytetään useissa kunnissa raportteja kuukausittain. Omilta työntekijöiltä edellytetään jatkuvaa kirjaamista ohjelmiin (Efficca, Pro Consona). Yhdessä kunnassa kirjausten todettiin olevan liian sattumanvaraisia, minkä katsottiin johtuvan jatkuvasta kiireestä ja työntekijöiden vaihtuvuudesta.

Jälkihuollon päätyttyä ei yleensä kerätä systemaattisesti palautetta nuorilta. Ainoastaan Tampereella on käytössä lomakekysely, jonka avulla asiakastyytyväisyyttä mitataan. Parhaillaan sosiaaliasema Satamassa tehdään jälkihuoltonuorten keskuudessa selvitystä siitä, mikä nuorten tilanne on työn, koulutuspaikan ja yleensä elämänhallinnan suhteen.

Palautekeskusteluja sijoitusprosessista ja jälkihuollosta käydään esimerkiksi Hämeenlinnassa, jossa pyritään siihen, että keskustelu käydään kaikkien jälkihuollon lopettavien nuorten kanssa. Jyväskylässä jälkihuollon onnistumisesta keskustellaan loppupalaverissa. Riihimäellä palautekeskusteluja on käyty joidenkin nuorten kanssa. Palaute on ollut sekä positiivista, että kriittistä. Samoin Kokkolassa keskusteluja on käyty joidenkin nuorten kanssa. On käyty jälkihuollon prosessia läpi ja katsottu, miten suunnitelmat ovat toteutuneet. Kunnassa tällaista keskustelua pidettiin hyvänä työkaluna sekä nuorelle itselleen että työntekijälle. Saatu palaute on ollut sekä positiivista että kriittistä. Kriittikkiä on noussut muun muassa siitä, että nuori ei ole mielestään saanut haluamiaan tukitoimia ja ettei tuki ole ollut riittävää.

Lopuissa kunnissa palautteen keräämisestä ei ole mainittu mitään tai se on ollut satunnaista suullista palautetta suoraan nuorilta työntekijöille. Yhdessä kunnassa todettiin, että nuorilta ei ole juurikaan

tullut suoraa palautetta jälkihuollon päättyessä. Parissa kunnassa tuotiin esiin myös syitä siihen, että varsinaisia palautekeskusteluja ei ole käyty. Yhdessä kunnassa todettiin, että palautekeskusteluja ei ole voitu pitää aika- ja henkilöstöpulan takia. Toisessa kunnassa palautekeskustelujen puuttumista perusteltiin sillä, että määrätietoinen kehittämistyö on vaikeaa koska työstä vastaavat usein määräaikaikaiset työntekijät.

Jälkihuollon kustannukset

Puolet tutkituista kunnista ei pystynyt erittelemään jälkihuollon kustannuksia. Kustannuskohtaan vastanneiden kuntien esittämät summat eivät nekään olleet kaikilta osin yhteismitallisia, sillä niihin ei ole aina otettu mukaan samoja kustannuseriä. Tämä koskee erityisesti kuntien omia palveluja. Selkeimmän kustannuserän muodostavat ostopalvelut, joka yleensä esitetään yhtenä summana. Ostopalvelujen kustannusten tarkempi erittely tuottaa kunnissa vaikeuksia. Seuraavassa taulukossa on esitetty kuntien ilmoittamat summat, joita ei siis suoraan voida verrata keskenään. Kokonaiskustannukset on suhteutettu asiakasmääriin. Tässäkin on huomioitava, että kustannukset ovat koko vuoden 2008 kustannuksia ja asiakasmäärät kertovat asiakkaiden lukumäärät vuoden lopussa. Kyselyssä asiakkaiden määrää kysyttiin vuoden 2008 lopun tilanteen mukaan. Vuoden aikana asiakkaina olleiden määrä olisi ollut luonnollisesti suurempi.

Taulukko 8. Jälkihuollon kustannukset vuonna 2008

Kunta	kokonaiskustannukset vuodelta 2008	kustannukset/ asiakkaat vuoden 2008 lopussa	ostopalvelu- kustannukset 2008	ostopalvelujen osuus kustannuksista
Tampere	300 891,00	2 351,00	15 671,00 (arvio)	5%
Sipoo	164 735,63 (ei sis. henkilöstökust.)	14 976,00	148 548,45	90%
Rauma	280 000,00	11 200,00	144 000,00	51%
Porvoo	187 771,00 (ei sis. taloudellista tukea eikä välillisiä kust.)	9 883,00	176 192,00	94 %
Hämeenlinna	183 000,00	3 996,00	35 000,00	19%
Harjavalta	15 000,00	3 750,00	2 500,00	17%

Edellä esitetyt varaukset huomioidenkin kustannusten vaihtelu kunnittain vaikuttaa yllättävän suurelta. Kustannukset asiakasta kohti vaihtelevat Tampereen runsaasta 2000 eurosta Sipoon lähes 15 000 euroon. Tampereen pieni ostopalvelujen osuus kiinnittää myös huomiota ja todennäköistä onkin, että annetusta luvusta puuttuu joiain kustannuseriä. Vastaavasti Sipoon ja Porvoon ostopal-

velujen osuutta ilmeisesti kasvattaa entisestään tiettyjen kustannuserien puuttuminen kokonaiskustannuksista.

Yhteistyö jälkihuoltoasioissa

Tärkeimpinä yhteistyökumppaneina jälkihuoltoasioissa mainittiin seuraavat tahot: nuorisotyö, päihdepalvelut, työvoimaviranomaiset, työvoiman palvelukeskus, ammattiopiston koulukuraattori, muut oppilaitokset, asuntoviranomaiset, asuntosihteeri, asumisneuvoja, aikuissosiaalityö, terveydenhuollon palvelut, mielenterveyspalvelut, nuorten psykiatria, Nuorten palvelupiste A-klinikan yhteydessä (Riihimäki), seurakunta, vammaispalvelu, henkilöt, jotka työskentelevät suoraan nuoren kanssa ja hänen asioissaan sekä nuoren läheisverkosto.

Yhteistyötä kuvailtiin tiiviiksi vain kolmessa kunnassa. Tällöin viitattiin yhteistyöhön erityisesti oppilaitosten, työvoimaviranomaisten, asuntotoimen ja psykiatrian palvelujen kanssa. Tampereella yhteistyö sosiaaliasema Sataman sisällä koettiin tiiviiksi ja yksityisten palveluntuottajien kanssa sujuvaksi. Yhteistyön tiiviyttä muiden tahojen kanssa ei arvioitu.

Tyypillisimmin yhteistyötä kuvattiin kunnissa seuraavasti ”jonkin verran, ei erityisen tiivistä”, ”satunnaista”, ”tarpeen mukaan” jne. kahdessa kunnassa todettiin, että yhteistyötä ei juuri ole tai se on melko vähäistä. Yhteistyötä olisi monien mielestä tarpeen tehdä enemmänkin. Aloite ja vastuu yhteistyöstä jäävät useimmiten sosiaalityöntekijälle, joka on lastensuojeluprosessin omistaja ja jolla on kokonaisnäkemys nuoren asioista. Myös yhteistyökumppani on toisinaan aloitteellinen samoin nuori itse. Eräässä kunnassa toivottiinkin aloitteellisuutta muiden toimijoiden taholta enemmän, koska sosiaalityön resurssit ovat niukat.

Sipoossa suurin osa jälkihuoltonuorista asuu muulla paikkakunnalla eikä yhteistyö tämän vuoksi ole kovin tiivistä. Lähellä asuvien nuorten asioissa yhteistyö on tiiviimpää. Esimerkiksi Porvoossa todettiin kunnan eri toimijoiden tuntevan toisensa melko hyvin, mikä auttaa yhteistyön sujumista myös jälkihuoltonuorten asioissa. Erityisesti nuorisotyö ja päihdetyö ovat läheiset yhteistyökumppanit. Nurmijärvellä tuotiin esiin, että koska nuorisoikäisten sijoitukset ovat lisääntyneet, tarvitaan erityisesti nuorten sosiaaliohjaajan työpanosta sekä yhteistyötä asumisneuvojan kanssa.

Yhteistyö palvelun tuottajien kanssa koettiin parissa kunnassa tiiviiksi. Esimerkiksi Tampereella nuoret käyvät noin kerran kuussa palveluntuottajan kanssa tapaamassa sosiaalityöntekijää. Kokkolassa todettiin yhteistyön olevan määrättyjen palveluntuottajien kanssa tiivistäkin tapauksissa, joissa nuori jää sijoituskuntaan ja tarvitsee tukea itsenäisessä asumisessa.

Joissain kunnissa nuorten kuulumisia haluttaisiin kuulla ostopalveluista enemmän. Tämä liittyy riittämättömään tai vain pyydettyä tapahtuvaan raportointiin, mikä on monissa kunnissa yksi ostopalveluihin liittyvä ongelma. Raportointi nuorten asioista vaihtelee kuitenkin palveluntuottajittain ja jotkut pitävät kunnan hyvin ajan tasalla nuorten asioista.

Joissain kunnissa yhteistyön palveluntuottajien kanssa todettiin olevan ”kohtuullisen riittävää”, ”ostopalvelusopimukseen perustuvaa” tai ”tarpeen mukaista”. Parissa kunnassa yhteistyö koettiin puutteelliseksi. On olemassa jälkihuoltonuoria, joihin ei olla yhteydessä pitkiin aikoihin.

Erään kunnan vastauksen mukaan yhteistyö vaihtelee, eikä sitä voida sanoa tiiviiksi. Paljon riippuu siitä, kuinka usein jälkihuoltosuunnitelma päivitetään, tapahtuuko se puolivuositain vai kerran vuodessa. Eräässä kunnassa yhteistyön todettiin vaihtelevan nuoren tarpeen mukaisesti. Samassa vastauksessa viitattiin myös ylihuolehtimiseen ja asiakassuhteen pitkittämiseen, jota saattaa esiintyä ostopalveluissa, jotta voitaisiin laskuttaa enemmän.

Keskeisinä yhteistyön esteinä jälkihuollon alueella tuotiin esiin aikapula ja pitkät etäisyydet. Ajan puute estää suunnitelmallisen yhteistyön aikaansaamista. Sosiaalityöntekijöillä on paljon muitakin työtehtäviä kuten akuutti lastensuojelutyö, lastensuojelutarpeen selvitykset, huostaanottojen valmistelu, sijoittaminen, sijaishuollon aikainen työ ja niin edelleen. Saattaa olla myös näkemyseroja siitä, kenen vastuulla mikäkin asia on. Etäisyydet tulevat ongelmaksi niiden nuorten osalta, jotka asuvat muualla. Parissa kunnassa on jouduttu pyytämään nuoren asuinkunnalta apua hänen asioittensa hoitamisessa, jos niitä on ollut vaikea hoitaa omasta kunnasta käsin.

Yhteydenpito jälkihuollossa oleviin nuoriin

Eräässä kunnassa todettiin, että kunnan eri toimijoiden välillä ei juuri ole yhteistyön esteitä, eikä myöskään palveluntuottajien kesken. Yhteistyö nuoren ja sosiaalityön välillä on sen sijaan joskus vaikeaa. Joskus huoli nuoresta on suuri, mutta hän kieltäytyy yhteistyöstä ja jälkihuollon palveluis-

ta. Silloin ei ole paljoa tehtävissä. Harva nuori kuitenkaan täysin kieltäytyy jälkihuollon palveluista. Muista tukitoimista kuin taloudellisesta tuesta on joissain kunnissa joskus kieltäydytty. Useassa kunnassa jälkihuollon suunnitelman tekemiseen pyritään saamaan mukaan sosiaalityöntekijän ohella nuoren koko verkostoa laajemminkin. Useissa vastauksissa todettiin, että yhteydenpito vanhempiin on yleensä kuitenkin vähäistä.

Yhteydenpito jälkihuoltonuoriin vaihtelee kunnittain ja tapauksittain. Nuoren tuen tarve määrittelee pitkälti yhteydenpitoa. Nuorta voidaan tavata tarpeen vaatiessa jopa viikoittain, monissa kunnissa kuukausittain, joissain pari kertaa vuodessa suunnitelman tarkistuksen yhteydessä. Nuoret pääsevät itse vaikuttamaan siihen, miten tiivistä yhteydenpito on. Myös nuori itse voi olla aloitteellinen ja pitää yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä tai ilmestyä toimistoon hoitamaan raha- tai asuntoasioitaan.

Esimerkiksi Nurmijärvellä asiakassuunnitelmat tarkistetaan 3-6 kuukauden välein. Ohjeistuksen mukaan ammatillinen tukihenkilötoiminta tapaa nuorta 1-3 kertaa viikossa sekä kriisitilanteissa useammin. Nuoret, jotka tarvitsevat tiivistä tukea ohjataan ammatilliseen tukihenkilötoimintaan ja vähemmän tukea tarvitsevat ESO-työhön (erityissosiaaliohjaus), jonka kanssa tapaamiset ovat 1-2 kuukauden välein.

Tampereella yhteydenpito sisältää toimistotapaamisia, kotikäyntejä, puhelinkontakteja, tekstiviestejä ja sähköpostiviestejä. Periaatteena on, että työntekijään saa yhteyden työpäivän sisällä. Nuoret käyvät yleensä sosiaalityöntekijänsä luona kerran kuussa. Tämä liittyy paljolti toimeentulotuen hakemiseen.

Raumalla on pyritty siihen, että nuoren saadessa taloudellista tukea, häntä tavattaisiin henkilökohtaisesti kuukausittain, jolloin yhteys nuoreen säilyy kiinteämpänä. Jälkihuollon jälkeinen mahdollinen siirtymä aikuissosiaalityön asiakkaaksi on näin sujuva.

Jälkihuollon velvoiteikä

Kahdessa kunnassa 21 vuoden jälkihuollon velvoiteikää pidettiin yleisesti sopivana. Toisessa niistä perusteltiin tätä sillä, että jälkihuoltoikävelvoitteen nostaminen ei ole realistista, koska se olisi aivan liian suuri taloudellinen rasite. Nuorten on myös joskus joka tapauksessa kokeiltava siipiensä kantavuutta. Useimmat nuoret pärjäävätkin todella hyvin. Toki on aina niitä, jotka eivät opi koskaan hoitamaan asioitaan.

Monissa kunnissa todettiin että 21 vuoden velvoiteikä ei ole kaikkien nuorten kohdalla riittävä. Jos nuori ei ole pärjäävä, vaan esimerkiksi heikkolahjainen tai vammainen, tarvitaan jälkihuoltoa pidempään. Nuorilla voi olla myös erityisiä jälkihuollon jälkeisiä tuen tarpeita esimerkiksi asumisessa tai psykiatrian hoitosektorilla. Silloin tuen voisi aloittaa jo 18-vuotiaana eikä vasta jälkihuollon päätyttyä. Eräässä kunnassa todettiin, että joillakin tuen tarve vain kasvaa, kun ikää tulee. Jälkihuolto olisikin aloitettava riittävän varhaisessa vaiheessa, niin että valmentaminen ja valmentautuminen itsenäiseen elämään alkavat ajoissa jo ennen jälkihuollon velvoiteikää.

Parissa kunnassa todettiin, että 21-vuoden velvoiteikä ei ole läheskään kaikkien nuorten kohdalla riittävä. Monien kohdalla 25 vuotta olisi parempi raja. Tämä on kuitenkin yksilöllistä. Esimerkiksi Lahden vastauksessa viitattiin Turun malliin, jossa nuorta pidetään 25-vuotiaaksi palvelujen piirissä. Tampereella todettiin että nuoret, joilla ei ole aikuista ja verkostoja, tarvitsevat tukea pidempään. Näillä nuorilla ainut omainen voi olla viranomainen. Tämän ryhmän pitäisi olla erityissuojeluksessa vielä 21 vuotta täytettyäänkin.

Parissa kunnassa huomautettiin, että nuoret eivät 21 ikävuoden jälkeen putoa palveluiden piiristä, vaan tukitoimet jatkuvat luontevasti tarvittaessa. Sosiaalityöntekijä voi pienessä kunnassa olla sama tuttu sosiaalityöntekijä, jolla on myös aikuissosiaalityö hoidettavanaan. Oma sosiaalityöntekijä voi jatkaa työskentelyä nuoren kanssa myös esimerkiksi päihdehuollon asioissa. Joissain kunnissa vielä tukea ja palveluja tarvitseva nuori siirtyy toiselle sosiaalityöntekijälle aikuissosiaalityön asiakkaaksi.

2.2 Kuntahaastattelujen yhteenveto

Selvityksen kunnissa oli yhteensä 610 13-17-vuotiaasta lasta ja 18-20 –vuotiaasta nuorta jälkihuollon asiakkaina vuoden 2008 lopussa. Luvusta puuttuvat Tampereen ja Kokkolan 13-17 –vuotiaat asiakkaat. 13-20 –vuotiaista jälkihuoltolapsista ja nuorista noin 80% oli tullut jälkihuollon asiakkaiksi täytettyään 18 vuotta ja huostaanoton silloin lakattua. Jälkihuollossa ollessaan noin 60% nuorista (18-20v) asui itsenäisesti vuokra-asunnossa. Kotona vanhempien tai muiden lähipiiriin kuuluvien luona heistä asui 11%. Kaikissa muissa asumismuodoissa asui alle 10%:n osuus selvityskuntien jälkihuoltonuorista.

Jälkihuoltotehtäviä oli 113 työntekijällä, jolloin asiakkaiden määrä työntekijää kohti vaihteli karkeasti laskien yhdestä 57 asiakkaaseen. Jälkihuolto on organisoitu kunnissa eri tavoin. Osassa kunnista samat sosiaalityöntekijät hoitavat koko lastensuojeluprosessin asiakkuuden alkamisesta jälkihuollon päättymiseen. Osassa kunnista jälkihuolto on eriytetty omille työntekijöilleen.

Lain edellyttämä lastensuojelun suunnitelma oli valmis vain kolmessa kunnassa kahdestatoista. Kaikissa muissa kunnissa suunnitelma oli valmisteilla ja sen odotettiin yleensä olevan valmis vuoden 2009 loppuun mennessä. Jälkihuolto tulee näissä suunnitelmissa yleensä esiin mainintana sen resurssipulasta.

Kunnilla oli erilaisia jälkihuollon palvelukokonaisuuksia. Tärkeimpinä kunnan tuottamina jälkihuollon palveluina mainittiin useimmiten sosiaalityöntekijän palvelut, joihin kuuluvat jälkihuollon suunnitelmien teko ja koordinointi, yleinen ohjaus, tapaamiset, keskustelut ja itsenäisyyden tukeminen. Toiseksi mainittiin usein jälkihuoltotyöntekijän, sosiaaliohjaajan tai perhetyöntekijän antama lähituki. Muita tärkeimpiä tuen muotoja olivat toimeentulotuki ja asumisen tuki. Ostopalveluissa kirjo oli suuri. Ne keskittyivät yleensä asumiseen ja päihdekuntoutukseen.

Henkilöresurssien puute ja lastensuojelutyöntekijöiden työn laajuus mainittiin lähes kaikissa kunnissa suurimmiksi jälkihuollon puutteiksi. Myös tukihenkilöistä oli pulaa. Henkilöstön vaihtuvuus ja määräaikaisten työntekijöiden käyttö olivat suunnitelmallista jälkihuoltotyötä haittaavia tekijöitä. Monesti tämä näkyi niin, että kaikille nuorille ei tehty jälkihuollon suunnitelmia. Myös muualla asuvien nuorten asioiden hoito koettiin vaikeaksi.

Ostopalveluja pidettiin villinä viidakkona, jossa on vaikea vertailla hinta-laatusuhteita. Joistain palveluista laskutetaan usein kohtuuttomasti eikä kunta pysty puutteellisen raportoinnin pohjalta arvi-

oimaan, onko rahalla saatu nuorelle hänen tarvitsemansa palvelut. Nuorille tarkoitettuja päihdehuollon asumispalveluja, joissa olisi tukea ja valvontaa kaivattiin.

Kirjallinen jälkihuollon suunnitelma oli tehty 12 kunnasta vain viidessä järjestelmällisesti kaikille jälkihuoltonuorille. Lopuissa kunnissa oli osalle tehty, osalla oli suullinen suunnitelma ja osalla vanhentunut suunnitelma. Jälkihuollon päätyttyä ei yleensä myöskään kerätty systemaattisesti palautetta. Joissain kunnissa oli käytäntönä eräänlainen loppukeskustelu.

Kustannustietojen esittäminen jälkihuollosta oli useimmille kunnille vaikeaa. Vain puolet kunnista pystyi selvityksen aikataulussa toimittamaan kustannustietoja omista ja ostopalveluista. Summat eivät olleet kaikilta osin vertailukelpoisia, vaan niihin oli vyörytetty erilaisia kustannuseriä. Ostopalvelujen osuus kokonaiskustannuksista vaihteli 5-94 prosenttiin. Kustannustietoja ei voida näin kerättynä pitää luotettavina. Todellisten ja vertailukelpoisten kustannusten esiin saaminen vaatisi tarkempaa selvittelyä ja kuntien panostusta siihen.

Kuntien tärkeimpiä yhteistyökumppaneita jälkihuoltoasioissa olivat nuorisotyö, päihdepalvelut, työvoimapaalvelut, oppilaitokset, asuntoviranomaiset, asumisneuvoja, aikuissosiaalityö, terveydenhuollon palvelut, mielenterveyspalvelut, nuorten kanssa suoraan työskentelevät henkilöt ja nuorten lähiverkostot. Yhteistyötä eri tahojen kanssa kuvailtiin tiiviiksi vain kolmessa kunnassa, muutoin se oli tarpeen mukaista tai sattumanvaraista. Yhteistyön vähäisyys johtui sosiaalityöntekijöiden kiireestä ja työn kuormituksesta. Erityisesti muualla asuvien nuorten osalta yhteistyö on vähäistä. Ostopalveluista nuorten kuulumisia haluttiin monissa kunnissa kuulla huomattavasti enemmän. Raportointiin ei monestikaan oltu tyytyväisiä. Yleensäkin toivottiin enemmän aktiivisuutta muilta tahoilta oman resurssipulan takia.

Yhteydenpito jälkihuoltonuoriin ja heidän läheisiinsä vaihteli kunnittain ja vaihtelee todennäköisesti asiakastapauksittain suuresti. Vähimmälle yhteydenpidolle jäävät muualla asuvat nuoret. Nuorten yhteys sosiaalitoimistoon saattoi olla sidoksissa pelkästään toimeentulotuen hakemiseen. Joissain kunnissa tapaamisia ja suunnitelman tarkistuksia oli muutaman kuukauden välein. Nuoret, joilla on lähituki, ovat yhteydessä jälkihuollon työntekijöihin tiiviimmin.

Jälkihuoltovelvoitteen päättymistä nuoren tullessa 21 vuoden ikään pidettiin yleensä sopivana. Monissa kunnissa kuitenkin todettiin, että kaikille se ei ole riittävä. Useat nuoret tarvitsevat tukea pidempään. Tarvittava tuki ja sen intensiivisyys pitäisi voida ratkaista tapauskohtaisesti.

3. Case-tarkastelut

Seuraavassa on otettu tarkempaan tarkasteluun kaksi jälkihuollon järjestämisen kannalta erilaista kaupunkia Tampere ja Rauma. Molemmissa kaupungeissa on haastateltu sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja jälkihuoltotyöntekijöitä että jälkihuoltonuoria. Tampereella on haastateltu lisäksi kahta yksityistä palvelun tuottajaa.

Case-kuvaukset on rakennettu näissä kahdessa kaupungissa hieman eri tavoin. Tampereen kuvauksessa työntekijä-näkökulman antavat sosiaalityöntekijä ja jälkihuollon työntekijä. Toisen, jälkihuoltoa yleisesti kommentoineen, palveluntuottajan näkemykset on raportoitu omana kokonaisuutenaan. Kahden asiakasnuoren näkemykset on esitetty myös erikseen paremman käsityksen saamiseksi jälkihuollon merkityksestä ja sujumisesta yksittäisen nuoren kannalta. Näistä toisen nuoren tapausta tarkastellaan myös perhehoitajan näkökulmasta.

Rauman case rakentuu siten, että sosiaalityöntekijän näkemykset edustavat yleisesti kunnan näkökulmaa. Jälkihuoltotyöntekijän näkemykset liittyvät haastatellun nuoren tapaukseen, koska hän on ollut tämän saman nuoren jälkihuollon lähiohjaaja. Tässä kuvauksessa saadaan siis käsitystä siitä, miten työntekijä ja nuori näkevät nuoren tilanteen ja jälkihuollon onnistumisen kumpikin omasta näkökulmastaan.

Tampere

3.1 Kunnan työntekijöiden näkökulma

Sosiaalityöntekijän ja jälkihuollontyöntekijän näkemyksiä

Kunnan tämänhetkinen jälkihuollon tilanne

Haastatellut arvioivat, että jälkihuoltonuorten asiat ovat suhteellisen hyvässä hoidossa Tampereella. Noin 140-150 nuorta on vuodessa palvelujen piirissä. On oletettavaa, että tilanne on vakiintunut tälle tasolle.

Tampereella jälkihuoltoa hoitaa yksi jälkihuollon ohjaaja ja 10 sosiaalityöntekijää, jotka tekevät jälkihuollon lisäksi sijaishuoltoa. Jälkihuoltoa hoitavat nuoren oman sosiaalityöntekijän ja jälkihuollon ohjaajan lisäksi esimerkiksi nuorisoasunnot, VTS (valtion sosiaalisen isännöinnin velvoite) sekä ostopalvelut. Toimeksiantosopimuksellisia tukihenkilöitä tai tukiperheitä ei ole käytettävissä.

Sama sosiaalityöntekijä jatkaa nuoren kanssa jälkihuollossa, koska sosiaalityöntekijät tekevät myös sijaishuoltoa. Tässä on etuna muun muassa se, että ei synny ongelmaa nuoren sitouttamisessa jälkihuoltoon, kun työntekijä pysyy samana ja työllä on jatkuvuutta. Sopimukseen sitoutuminen ei sen sijaan aina ole yhtä selvää.

Tampereella on sovittu yhteisistä pelisäännöistä jälkihuoltonuorten asioiden hoitamisessa. Työntekijät käyvät keskustelemassa poikkeustilanteissa johtavan sosiaalityöntekijän kanssa esimerkiksi toimeentulotukiasioissa tai jos nuoren psyykinen toimintakyky on heikko ja asiat jääneet siksi hoitamatta.

Kun sijaishuolto päättyy, jälkihuoltopalveluja tarjotaan nuorelle heti. Vastuu tästä on sosiaalityöntekijällä. 18 vuotta täyttänyt nuori jää harvoin asumaan laitokseen, mutta perhehoidossa ollut nuori jää sijoituksen päättyessä usein perheeseen. Nuoren kanssa tehdään jälkihuoltosopimus, jolloin hänelle kerrotaan, mitä jälkihuolto tarkoittaa ja mitä asioita siihen liittyy (tukitoimet selvitetään). Kun nuori muuttaa perheestä tai laitoksesta pois käydään lisäksi konkreettisesti läpi, mitä jälkihuoltoon kuuluu.

Jälkihuollon suunnitteluprosessi

Sosiaalityöntekijä on prosessinomistaja, joka huolehtii jälkihuoltosuunnitelmasta ja sen toteutumisen seurannasta. Sosiaalityöntekijä käy nuorten kanssa läpi palveluita. Kaikilla jälkihuoltonuorilla on Tampereella joko kirjallinen tai suullinen suunnitelma. Suullinen suunnitelma tarkoittaa sitä, että nuori käy kerran kuukaudessa tapaamassa sosiaalityöntekijää ja yhdessä tarkistetaan tilanne sekä käydään läpi mennyttä kuukautta. Läpikäytyt asiat kirjataan aina Effica-järjestelmään, mutta varsinaista kirjallista suunnitelmaa ei joka kerta tehdä.

Läsnä suunnitelman teossa on yleensä nuori, sosiaalityöntekijä ja ostopalvelun työntekijä. Nuori voi vaikuttaa suunnitelmaan ja määrää useimmiten työn tahdin. Esimerkiksi koulutussuunnitelman teossa ja asuntoasioissa nuori voi vaikuttaa paljon, esittää toiveita ja tehdä ratkaisuja (esimerkiksi

missä haluaa asua). Jos nuoren itsenäistymisvarat sallivat, voidaan taloudellista tukea myöntää suuriinkin hankintoihin (esimerkiksi auto). Toisinaan itsenäistymisvaroista on myös maksettu nuoren velkoja, etteivät ne menisi perintään.

Käytännön tuki itsenäistymiseen on nuorelle painavampaa kuin kirjallinen suunnitelma. Työntekijälle suunnitelma voi olla apuväline, mutta lapselle ja nuorelle keskeistä on, että hän yrittää elää tavallista elämää epätavallisissa olosuhteissa. Yleensä jälkihuoltoveloiteaika on kolme vuotta. Tarvittavia palveluja ovat taloudellinen tuki, tuki asunnon hankkimisessa sekä muun jälkihuoltopalvelun antaminen niille, jotka sitä haluavat. Terapiat, sairaalahoito, mielenterveyskuntoutujien hoito ja päihdehoito ovat joidenkin tarvitsemia tukimuotoja. Lisäksi vankeinhoitolaitos on tärkeä taho jälkihuollon kannalta, sillä usea jälkihuoltonuori on tällä hetkellä vankilassa. Muita nuoren tukijoita voivat olla omaiset, sijaisperhe, tuttavat, erilaiset yhteisöt ja esimerkiksi seurakunta.

Läheisten tuki ja yhteydet heihin

Nuoren ei ole pakko pitää yhteyttä läheisiinsä, vaan hän saa itse päättää yhteydenpidosta. Sosiaalityön taholta pidetään yhteyttä nuoren aloitteesta ja toiveesta. Nuorten läheiset tunnetaan entuudestaan, joten yhteistyö on luontevaa. Nuori on usein huolissaan omista vanhemmistaan. Läheisten tukeminen onkin merkityksellinen asia. Jos nuori antaa luvan ja haluaa, he voivat osallistua jälkihuollon suunnitteluun. Vanhempien pitäisi kuitenkin monesti ensin itse aikuistua, että voisivat tukea nuorta. Nuorta voidaan joskus käyttää vanhempien omien asioiden kaatopaikkana, joka entisestään kuormittaa. Silloin, kun yhteistyö sujuu, sitä jatketaan ilman muuta ja hyödynnetään nuoren lähiverkostoa.

Jälkihuoltotyöntekijä kuitenkin näkee, että yhteistyötä nuorten lähiverkostojen ja sukulaisten kanssa on melko vähän. Joihinkin perhekoteihin on kiinteätkin yhteydet.

Nuoren tukeminen

Ostopalvelun kautta tukensa saavat eivät yleensä paljon käytä sosiaalityöntekijän palveluita. Sijaisperheet tukevat nuortaan erittäin paljon myös sijoituksen päätyttyä. Jälkihuolto-ohjaaja tukee omia nuoriaan.

Jälkihuolto-ohjaajan työ on päivätyötä (virastoaika). Se tapahtuu paljon puhelimesta, tekstiviestien välityksellä sekä kentällä kotikäynneillä ja virastoasioinnin tukena. Usein asioidaan esimerkiksi Kelassa, työvoimatoimistossa, sosiaalisen isännöinnin kanssa, kriminaalihuollossa ja niin edelleen. Jälkihuoltotyöntekijä toteaa, että tukimuotojen haku on viidakko eikä ole ihme, että nuoret eivät pärjää, kun asioiden hoitaminen vaatii melkoista paneutumista ja perehtymistä työntekijältäkin.

Kentällä työtehtävä on esimerkiksi toimia päivärytmien herättelijänä (ylös ja ulos asioille). Byrokraatia työllistää paljon, sillä nuorilla on erittäin paljon asiointia viranomaisverkostoissa. Kotikäynneillä käydään keskustelua, vaihdetaan kuulumisia ja annetaan tukea ongelmatilanteisiin. Tällaisia ovat muun muassa koulupuolen asiat, Silta-valmennus (nuorten tuettua asumista, työ- ja yksilövalmennusta sekä päihdekuntoutujien ammatillisen koulutuksen tukemista tarjoava palveluntuottajayhdistys), yhteishaku, ammatinvalinta, ja kuntouttavan työtoiminnan asiat.

Jälkihuollon kesto on yleisimmillään kolme vuotta 18-21 -vuotiaana. On nuoresta itsestään paljon kiinni, mitä tukea hän haluaa ja ottaa vastaan. Tavoitteena on, että nuori pystyy itsenäiseen elämään ilman tukitoimia tai sitten tukitoimia hyväksi käyttäen. Opiskeluun kannustaminen onnistuu yleensä hyvin, kun nuori tajuaa, että voi opiskella jälkihuollon tuen turvin ilman opintolainaa (eikä siten jää lainaa maksettavaksi opintojen jälkeen).

Laitoksissa on vastoin monien ennakkokäsityksiä onnistuttu hyvin nuorten opettamisessa omatoimiseksi, hakemaan palveluja ja niin edelleen. Laitoshoidossa voitaisiin vielä enemmän opettaa arjen hallintaa, rahan käyttöä ja itsenäistä elämää. Romahdus elintasossa saattaa olla kova, jos laitoksessa nuori on tottunut hyvään elintasoon. Perhehoidosta tulleet nuoret ovat yleensä tottuneet normaalimpaan elintasoon. Perhehoitoa ja laitoshoidoa ei pitäisi kuitenkaan asetella vastakkain, sillä molempia tarvitaan.

Hyvä vuorovaikutus nuoren kanssa on tärkeää jälkihuoltotyöntekijän työssä. Status työssä on erilainen kuin sosiaalityöntekijällä, koska jälkihuoltotyöntekijä ei tee päätöksiä eikä voi vaikuttaa esim. raha-asioihin ja niistä päättämiseen. Tämä on hyvä, sillä se vähentää rasiitetta asiakastyössä. Nuorilla on yleensä hyvät mahdollisuudet tulla kuulluksi ja olla osallinen omiin asioihinsa. Jos välit sosiaalityöntekijän kanssa ovat huonot, voi tulla tilanteita, joissa nuori kokee, ettei hän tule kuulluksi. Monesti syynä on se, että eri työntekijöillä saattaa olla erilaiset tavat tehdä työtänsä, toiset ovat jämäkempiä, toiset ymmärtävämpiä esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori ei tule tapaamiseen ja rahat jäävät saamatta puolelta kuulta.

Virastoasioinnissa tukeminen on jälkihuolto-ohjaajan tehtävä. Tärkeää on raha-asioiden hoitamisen opettelu ja siinä tukeminen. Opettelua vaatii usein jo se, miten rahat tulevat tilille, miten tukia haetaan, miten maksatukset tulevat takautuvasti ja niin edelleen. Tärkeää on myös sen idean läpi saaminen, että sosiaalivirasto on viimesijainen paikka rahan saamiseksi. Asumisen puolella käydään läpi sosiaalisen isännöinnin periaate ja tukien haku, siivous ja muut kodinhoitoasiat tarvittaessa.

Elämönhallinnan tukeminen on yksi keskeinen tehtävä. Monilla on arjen taidot olemassa eikä tässä ole kovin paljon eroja, tuleeko nuori laitos- vai perhesijoituksesta. Joskus täytyy opastaa enemmän elämän perusasioissa. Nivelvaiheessa keskustellaan koulutusvaihtoehdoista. Useimmilla on 18-vuotiaana koulupaikka tai opinnot ovat keskeytyneet. Voidaan sopia koulupalaveri erityisopettajan kanssa tai sovitaan oppilaitoksen kanssa rästikurssien suorittamisessa ja tuetaan tässä. Jälkihuolto- nuoren sosiaalinen tausta voi auttaa joihinkin oppilaitoksiin pääsemisessä. Opinnot myös helpottuvat, kun ei tarvitse ottaa opintolainaa.

Nuorten elämänkulku ja vastuun ottaminen itsestään vaihtelee. Joskus nuori päätyy vankilaan, joskus kaikki menee todella hyvin. Jälkihuollon alkaessa nuoresta on itsestään kiinni, mitä palveluja hän ottaa vastaan. Ideaalitalanne on se, että nuori tulee ajoissa tuen piiriin eikä vasta parikymppisenä. Tällöin jälkihuoltotyöntekijä parhaimmillaan solmii kontaktin nuoreen jo ennen 18 ikävuotta ja näin syntyy parempi luottamussuhde.

Jälkihuollon päättäminen ja arviointi

Jälkihuoltotyö on prosessi, jolla on alku ja loppu. Kun 21 ikä vuotta alkaa olla täynnä, pitää nuorta ohjata muihin palveluihin. 21 vuotta täyttäessään nuori siirretään tarvittaessa aluesosiaalityön asiakkaaksi. Muussa tapauksessa kannustetaan ja kerrotaan, että vaikka tuki virallisesti päättyy, voi aina olla yhteydessä ja annetaan henkistä tukea. Osa tarvitsisi kipeästikin ”luottoviranomaista” jälkihuollon jälkeen, osa ei lainkaan. Yksittäistapauksissa nuori itse arvioi nimettömänä jälkihuollon onnistumista ja palaute tulee johtavalle sosiaalityöntekijälle.

Työntekijöiden saama tuki

Jälkihuollon työntekijöillä on tiivis työyhteisö, joka käsittää johtavan sosiaalityöntekijän, 10 sosiaalityöntekijää ja jälkihuollon ohjaajan. Haittana on sijaisuuksien suuri määrä. Suuri etu on, että tar-

vittaessa sosiaalityöntekijät voivat lähteä jälkihuollon työntekijän työpariksi. Työyhteisöltä saa hyvän tuen ja aina voi kysyä jos jokin askarruttaa. Johtava sosiaalityöntekijä osallistuu työhön esimerkiksi sairastapauksissa sijaistaen ja kotikäynneillä.

Laaja-alainen työkokemus nuorisotyöstä, päihdetyöstä ja työskentelystä erityisnuorten kanssa antaa pohjaa työlle, koska monella nuorella on diagnoosi. Vankilatyön ymmärtäminen olisi ehkä myös tärkeää, sillä vankila näyttää tulevan yhä enemmän yhteistyökumppaniksi, samoin kriminaalihuolto.

Jälkihuollon työssä ovat hyvät vuorovaikutustaidot tärkeitä, hyvät hermot myös. Joskus tulee epäonnistumisia nuoren asioiden kulussa ja heidän polkunsa mutkittelevat aika lailla. Myös tämä on hyväksyttävä. Tarvitaan pitkäjänteistä otetta työhön ja nuoren asioihin. Kirjavan palvelukentän kartoittaminen ja oppiminen sekä nuoren elämästä tietäminen on eräänlainen vaatimus että pysyy työssä ”kartalla”. On myös tärkeää ymmärtää, että nuoren historiassa on usein taustalla auktoriteettien voimakastakin vastustamista. Tätä asennetta voi yrittää pehmentää. Hylkäämisten kokemusten minimointi on niin ikään erittäin tärkeää kuin myös kannustus ja pientenkin onnistumisten huomioiminen. Lisää omaa jaksamista, kun näkee, että nuoren asiat hoituvat. Onnistumisia tarvitaan, koska aina on niitäkin nuoria, joiden elämä menee huonosti.

Kehittämistarvetta:

- Pitäisi tehdä systemaattinen tutkimus, mitä kuuluu 25-vuotiaana entisille jälkihuoltonuorille. Keitä jälkihuoltopalvelut ovat hyödyttäneet ja keitä ei?
- Työntekijöitä tarvittaisiin lisää, asiakkaita on liikaa työntekijämäärään nähden. Arvio on, että viisi lisätyöntekijää riittäisi.
- Jälkihuollon ikärajaa pitäisi nostaa.
- Työnohjaus olisi tärkeää, koska interventiot, joita sosiaalityöntekijät tekevät ovat rajuja ja työnkin laatu voisi parantua, jos olisi toimiva työnohjaus.
- Koulutusta ei ole erityisesti saatu tai järjestetty. Jokin täsmäkoulutus olisi hyvä.
- Jatkuvien organisaatiomuutosten rauhoittaminen ja pitkäjänteisempi vaikutusten näkeminen, kun aletaan säästää jälkihuollosta.

3.2 Yksityisen palveluntuottajan näkökulma

Tuettu asuminen

Osallistuminen jälkihuoltosuunnitelman tekoon

Palveluntuottaja on mukana jälkihuoltosuunnitelman tekemisessä tai ainakin suunnitelman tarkistusvaiheessa. Yleensä tullaan mukaan siinä vaiheessa, kun suunnitelma on tehty 18-vuotiaalle nuorelle.

Jälkihuoltotyön työmuodot, -menetelmät ja tavoitteet

Kysymyksessä on tuetun asumisen palvelut tiiviin tuen työotteella. Työ perustuu ammatillisuuteen. Nuorta tavataan 1-2 kertaa viikossa ja jokaisella nuorella on oma lähiohjaaja. Lisäksi ylläpidetään säännöllistä puhelinkontaktia nuoreen. Asiakkaina on sekä jälkihuoltonuoria (2/3) että lastensuojelun asiakkaita. Tamperelaisia nuoria on 90 % asiakkaista.

Tapaamiset tapahtuvat pääasiassa nuoren asunnolla, nuoren omassa elämänpiirissä, ei toimistolla. Puhelimitse ollaan nuoreen ja hänen verkostoonsa yhteydessä palveluohjauksen tyyppisesti. Yritetään virittää lonkeroita nuoren verkostoon.

Nuorella on oma lähiohjaaja ja kiintymyssuhdeteorian mukaisesti annetaan nuoren kiinnittyä omaan työntekijäänsä. Toimitaan tavallisina rinnalla kulkijoina, ei viranomaisena. Vuorovaikutus on kunnioittavaa, avointa, molemminpuolista ja tasavertaista. Ei kuitenkaan olla nuoren kavereita.

Tavoitteena on että nuori pärjää itsenäisesti ja omillaan tuen jälkeen ja että nuorelle saadaan luotua verkosto, johon hän voi tukeutua jälkihuollon jälkeen. Tavoitteena on tehdä oma toiminta nuorelle ikään kuin tarpeettomaksi. Tavoitteena on myös nuoren elämänhallinnan tukeminen niin että nuori tuntee, oman elämänsä olevan hallinnassa Yksittäisiä tavoitteita voi olla esimerkiksi koulun käynnin edistäminen, itsetunnon kohottaminen ja valmiuksien löytäminen yhteiskunnassa toimimiseen. Itsetunnon vahvistaminen on erittäin tärkeää, koska identiteetti on monella nuorella hukassa. Mietitään, kuka nuori on, mistä hän tulee, mitkä ovat hänen omat arvonsa ja mitä hän haluaa elämältä.

Suunnitelmat tehdään sosiaalityöntekijän avulla. Toimitaan yhdessä kolmikantasysteemillä, missä sosiaalityöntekijä, nuori ja asumispalvelu miettivät, miten nuori voi tulla kuulluksi. Tukitoimet pe-

rustuvat vapaaehtoisuuteen. Nuori voi itse määritellä työn tavoitteita. Nuoren mahdollisuudet tulla kuulluksi ovat hyvät.

Nuoren itsenäistymisen tukeminen

On tärkeää tietää nuoren lähtökohdista, että voidaan työstää asioita. Riittävän hyvät pohjatiedot nuoresta saadaan työn alkaessa.

Monet nuorista tulevat 17-vuotiaina tuen piiriin ja koulutukseen. Työelämään liittyvät tavoitteet ovat ensisijaisia. Tuetaan oman alan löytämisessä, ollaan tiiviissä yhteistyössä työvoiman, koulujen, erityisopettajien, kuraattorien, oppilaanohjaajien ja ammatinvalintapsykologien kanssa. Asiakkaita sijoitetaan usein nuorten erityispalveluihin kuten Koho (nuorten yksilöohjauspalvelu), Silta-valmennus jne. Monet nuorista ovat alisuoriutujia, jotka eivät kykene itsenäiseen koulunkäyntiin tai ammatinvalintaan. Tarkoituksena on kohottaa näiden nuorten itsetuntoa ensin, ennen kuin voidaan tehdä ammatinvalintasuunnitelmia.

Elämänhallintaa ja arjen sujumista harjoitellaan opettelemalla rahankäytön hallintaa, laskujen maksamista sekä päivä- ja unirytmiiä. Tarvittaessa herätetään kouluun lähtöä varten päivittäin tai haetaan kouluun. Lisäksi opetellaan terveystietoa ja keskustellaan mielenterveys- ja päihdeasioista sekä huolehditaan yleisistä terveysasioista.

Asumisasiota opetellaan myös. Tähän kuuluu asunnon etsiminen yleisiltä asuntomarkkinoilta ja asunnon anominen, vuokrasopimuksen allekirjoittaminen, asumistuen hakeminen, vuokran ja muiden laskujen maksu, sähkösopimukset, muuttoilmoitukset ja niin edelleen. Arvioidaan myös, mikä on nuoren kyky asunnon ylläpitämisessä. Keskustellaan, miksi nuori ei kykene hoitamaan asumistaan ja tavataan nuoren asunnolla, jotta nähdään, miten elämä omassa asunnossa sujuu. Autetaan ruoanvalmistuksessa ja siivouksessa tarvittaessa.

Nuorta tuetaan sosiaalisissa suhteissa. Ollaan tekemisissä nuoren läheisten ja sukulaisten kanssa nuoren sen salliessa ja hänen luvallaan. Tuetaan nuorta seurustelusuhteissa. Jos nuori on kovin yksinäinen, mietitään yhdessä, miten voidaan luoda suhteita toisiin esimerkiksi harrastusten kautta tai entisistä verkostoista, koulusta tai työpaikalta. Lähiverkoston merkitys on suuri. Vahvistetaan nuoren verkostoja ja toisaalta joskus jopa karsitaan sitä, jos se on liian suuri tai nuorelle haitallinen.

Nuoren vastuuttaminen omien asioidensa hoitamiseen onnistuu yleensä hyvin. Aluksi tehdään asioita nuoren puolesta, jotta nuori näkee, miten asiat hoituvat silloin kuin ne hoituvat. Sitten rohkaistaan nuorta pikku hiljaa ottamaan vastuuta asioiden hoitamisesta pienin askelin. Menetelminä ovat rohkaus, kehuminen ja positiivisen palautteen anto. Välillä tukemisessa tulee takapakkia ja sekin on hyväksyttävä. Käydään nuoren kanssa läpi tukisuhteen kaarta ja jos tulee epäonnistumisia, voidaan silti aina jatkaa työtä. Asiakassuhteen työprosessista on käytössä prosessikuvaus.

Jälkihuollon laatu

Jälkihuollon laatukriteerit toteutuvat käytännön työssä. Niitä toteutetaan yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Tampereella on hyvä malli. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus olisi kuitenkin hyvä saada kuriin, sillä jatkuvat henkilövaihdokset vaikeuttavat nuorten kanssa työskentelyä. Nuoret, joilla työntekijä ei vaihdu jatkuvasti, pääsevät nopeammin parempiin tuloksiin elämänhallintansa suhteen.

Tarkoituksenmukaisten tukimuotojen löytäminen nuorille olisi tavoittelemisen arvoista. Avoimuus eri työntekijöiden välillä olisi tärkeää, eli pitää kertoa rehellisesti nuoren asioista.

Monesti näkee, että laitoksista tai perhekodeista tulevien nuorten puolesta on hoidettu asiat liian pitkään ja esityö itsenäistymiskasvatuksen osalta on jäänyt tekemättä.

Nuorille tehdään alussa alkuhaastattelu ja työn päättyessä loppuhaastattelu. Joskus tehdään myös välihaastattelu. Loppuhaastatteluun sisältyy myös palautteen antaminen.

Yhteistyö sosiaalitoimen kanssa

Kuukausittain annetaan raportointi palvelun tilaajalle eli sosiaalityöntekijöille suullisesti ja pyydetessä annetaan myös kirjallista raportointia. Yksittäisen nuoren kanssa käydään kuukausittain sosiaalitoimistossa (toimeentulotukiasiat), puhelimitse ollaan yhteydessä paljon sosiaalitoimen työntekijöihin. Yleensä yhteistyö on ollut erittäin sujuvaa, avointa ja aktiivista. Ollaan erittäin tyytyväisiä selkeään työnjakoon sosiaalitoimen ja oman yksikön välillä.

Sopimusasiat sujuvat kohtalaisen hyvin, vaikka joskus sosiaalityöntekijän vaihtuvuus hankaloittaa. Tukisopimusten tekeminen voi uusille sosiaalityöntekijöille olla ongelmallista, mutta palveluntuottajan taholta neuvotaan kyllä. Sopimusasioiden hoito on muuttunut sujuvammaksi koko ajan. Jos

nuori on tamperelainen, on työ sujuvampaa etenkin toimeentulotuen suhteen. Asiakkuuksien siirto ainakin suurten kuntien kesken sujuu yleensä hyvin.

Nuoret ovat yleensä melko hyvin selvillä oikeuksistaan ja eri tukimuodoista. Riippuu paljon yksittäisestä sosiaalityöntekijästä, miten näistä asioista tiedotetaan. Alkupalavereissa asioita käydään läpi avoimesti ja monipuolisesti.

3.3 Asiakasnäkökulma

Asiakastapaus ”Mikko”

(nimi keksitty)

18-vuotias puoli vuotta jälkihuollon asiakkaana ollut nuori, joka on sijoitettu kodin ulkopuolelle perhesijoitukseen vauvaikäisenä.

Mikko lähti mukaan jälkihuollon toteuttamiseen jännittyneenä, mutta innoissaan ja odottavalla kannalla siitä, millaisia asioita hänen elämässään tulisi tapahtumaan. Suunnittelun sosiaalivirastossa piti alkaa kolme kuukautta ennen jälkihuollon alkua ja omaan asuntoon muuttoa, mutta lykkääntyi jonkin verran sosiaalityöntekijän sairasloman vuoksi ja kunnes sopiva asunto löytyi.

Mikko sai mielestään olla riittävästi mukana suunnittelussa ja hänen mielipiteitään kuunneltiin ja ne kirjattiin ylös. Esimerkiksi asunnon valinnassa hänen toiveensa (sijainti ja lähistön harrastusmahdollisuudet) huomioitiin hyvin. Osa hänelle jälkihuollosta kerrotuista asioista oli uusia ja tuli yllätyksenä. Esimerkiksi itsenäistymisvaroista ja niiden käytöstä hän ei ollut tiennyt aiemmin.

Mikko sai mielestään hyvää palvelua. Hän kuitenkin koki, että tietoa jälkihuoltoon liittyvistä asioista tuli kerralla aivan liikaa, liian nopeasti ja sellaisella kielellä, että sitä oli vaikea ymmärtää. Hän toivoikin, että hienoja termejä voisi hieman aukaista ja selittää asiat paremmin. Palavereja saisi hänen mielestään olla useammin ja jälkihuollon asioita voisi käydä läpi pienemmissä erissä oppitunnin omaisesti kapulakieltä välttäen.

Jälkihuoltosuunnitelma tehtiin asuntopalaverissa. Paikalla oli Mikko, hänen läheisensä, jälkihuollon ohjaaja ja sosiaalityöntekijä. Muuta nuoren lähiverkostoa ei otettu suunnitelman teossa huomioon. Palaverissa kerrottiin selkeästi edut, jälkihuoltoprosessin kulku ja sen kesto (3v), mitä Mikko piti riittävänä. Selitettiin esimerkiksi, että koulukirjat maksetaan ja opintotukea pitää anoa. Se että keksällä ei makseta opintotukea tuli esiin liian myöhään. Suunnitelmassa näkyvät eniten koulunkäyntiin, asumiseen ja rahaan liittyvät asiat. Sovittiin, että sosiaalityöntekijä hoitaa raha-asiapäätökset ja jälkihuollon ohjaaja neuvoo käytännön paperisodassa sekä auttaa tarvittaessa virastoissa asioinnissa. Muutoinkin apua luvattiin antaa, jos nuori ottaa yhteyttä. Suunnitelman toteuttaminen oli Mikon mielestä sekä hänen itsensä että sosiaalityöntekijän vastuulla. Hän sai sen käsityksen, että häneen luotettiin.

Suunnitelman toteutumista seurataan ja esimerkiksi toimeentulotukihakemus käydään läpi kerran kuussa tapaamisella sosiaaliasema Satamassa. Jälkihuollon ohjaaja käy lisäksi kotikäynneillä. Tämä oli Mikon mielestä sopiva ”tahti”.

Mikko oli hyvin innoissaan omaan asuntoon muuttamisesta, eikä siihen liittynyt juuri mitään epävarmuutta herättäviä tekijöitä. Hänelle itselleen oli tärkeää, että kavereita asuu lähellä ja että myös harrastusmahdollisuudet ovat lähellä. Muutto meni hyvin, eikä tullut liian aikaisin. Sijaishuoltopai- kassa hän oli saanut mielestään hyvin opastusta ja neuvontaa arjen taitoihin ja itsenäiseen elämään siirtymiseen. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi kodinhoito, ruoan laitto ja siivous. Nämä arkiaska- reet sujuvat omassa asunnossa hyvin, koska Mikko on tehnyt niitä jo aikaisemmin. Myöskään päi- värytmin pitäminen ei tuottanut vaikeuksia, vaan hän pystyi nousemaan ajoissa aamulla ja ehti kou- luun.

Mikko kokee, että hän saa riittävästi tukea jälkihuollon työntekijöiltä. Ohjaaja on kiinnostunut hä- nen asioistaan, kysyy aina mitä kuuluu ja käy katsomassa. Ohjaajan antama palaute on positiivista ja käydyt keskustelut ovat tasavertaisia. Ohjaaja on helppo tavoittaa puhelimitse, sosiaalityöntekijä hieman vaikeampi. Hänkin kuitenkin vastaa pienellä viiveellä tekstiviesteihin. Omana tukiverkosto- na Mikolla on mummo, tyttöystävä ja kaverit. Tukiverkostoa hän pitää riittävänä. Hänen yhteyden- pitoaan läheisiin ei ole viranomaisten taholta varsinaisesti tuettu, mutta jotain ”on kysely”.

Tulevaisuudelta Mikolla ”ei ole mitään ihmeellisiä odotuksia, vaan päiväkerrallaan tässä eletään”. Toiveissa on työ, joka kiinnostaa ja jossa hän tietää olevansa hyvä ja pärjäävänsä omillaan. Mikko käy viimeistä vuotta ammattikoulua. Suunnitelmissa on hakea uudestaan ammattikouluun heti ar-

meijan jälkeen linjalle, jonne olisi alun perin halunnut, mutta jonne ei silloin päässyt. Mikko kritisoi yläasteen opinto-ohjausta, joka keskittyi esittelemään vain lukio-opetusta ja antoi hänen mielestään jopa väärää tietoa ammattiopinnoista. Luokanvalvoja antoi peruskoulussa tukea ja oli sitä mieltä, että Mikko pärjäisi todella hyvin, jos jaksaisi lukea enemmän. Hänen opiskeluvalmiuksiaan tai työelämävalmiuksiaan ei ole muutoin kartoitettu. Itse hän on miettinyt millaiseen työhön parhaiten sopisi. Ihmisläheisempi (kuin mihin nykyinen opintolinja tähtää) ala tai ala, jossa voisi hyödyntää omia esiintymistaitoja kiinnostaa. Hän on myös todennut, että pitäisi opiskella ahkerammin. Mikko uskoo omiin voimavaroihinsa ja selviytymiseensä jatkossa.

Jälkihuolto ei Mikon mielestä vaadi paljon kehittämistä. Hän on ollut tukeen ja palveluihin tyytyväinen ja ne ovat helpottaneet elämää. Hän toteaa, että on jotenkin jopa etulyöntiasemassa joihinkin luokkakavereihin nähden saadessaan esimerkiksi taloudellista tukea, mutta ajattelee että asia on tasapainossa, koska hänen elämänsä on ollut kuitenkin niin erilaista kuin muilla. Hänen mielestään elämä on nyt mennyt hyvin näin ja lisää, että oma äitikin on kiitollinen asioiden kuluista.

Asiakastapaus ”Milla”

(nimi keksitty)

20-vuotias kaksi vuotta jälkihuollon asiakkaana ollut nuori, joka on sijoitettu kunnasta x perhehoitoon Tampereelle 4 -vuotiaana. Asuu edelleen Tampereella.

Jälkihuollon suunnittelu alkoi sijoitusperheen ja nuoren itsensä aloitteesta. Sijoittajakunta (kunta x) ei Millan mukaan myöskään ennen jälkihuoltoikää oma-aloitteisesti tarjonnut mitään tietoa tai tukimuotoja, vaan kaikki piti anoa ja pyytää. Jälkihuoltovaiheeseen siirryttäessä Millalle ilmoitettiin, että hänen sosiaalityöntekijänsä vaihtuu, koska uusi työntekijä hoitaa sijoittajakunnan ulkopuolella asuvat jälkihuoltonuoret.

Jälkihuollon suunnittelun aluksi kartoitettiin kotikäynnillä onko nuori valmis muuttamaan. Asuin-kunta Tampereen sosiaalityöntekijä järjesti kokouksen, jossa oli jälkihuoltotyöntekijä, nuori ja si-

joittajakunnan sosiaalityöntekijä. Mitään asuinkunnan muiden palvelujen (kuin sosiaaliaseman) kartoitusta ei Millan mukaan hänen kanssaan tehty. Ainoastaan kerrottiin, että yksityisen terveydenhuollon käyttäminen on kielletty.

Kokouksessa keskusteltiin asuntoasioista. Millalle jäi hieman epäselväksi tehtiinkö jotain suunnitelmaa, ”ainakin jotakin kirjattiin paperille”. Hän ei tiedä onko hänellä jälkihuoltosuunnitelmaa, mutta hänelle tulee joka kuukausi paperi, jossa on listattuna asioita ja päätöksiä, joita on tehty (esim. toimeentulotukipäätökset). Ennen muuttoa oli lisäksi jonkinlainen haastattelutilanne, jossa kartoitettiin myös sosiaalista tilannetta. Sijaisperheestä ja siitä saako hän siltä riittävästi tukea, ei kysytty.

Asuntoasiaan Milla sai mielestään vaikuttaa riittävästi. Asuntoneuvottelu oli onnistunut ja sosiaalityöntekijät kelpuuttivat asunnon, jossa sijaisperheen toinen jälkihuoltonuori (isosisko) oli aiemmin asunut. Milla kritisoi sitä, että 1000 euron käynnistämiskustannuksista menee suuri osa takuuvuokraan eikä hankinnoille jää riittävästi rahaa. Uutta avustusta esimerkiksi ajokorttia varten ei ole saatavissa. Ratsastusharrastukseen myönnettiin tietty summa vuodessa. Millan mielestä myös ratsastusvälineiden maksaminen olisi tarpeen, koska niitä on uusittava aika ajoin. Harrastuksen mahdollistamiseen Milla oli kuitenkin erityisen tyytyväinen. Siitä hän oli hieman hämmästynyt, että jälkihuolto hänen kohdallaan on pelkkää rahallista tukea, vaikka ennako-odotus oli, että siihen sisältyisi muunkinlaista tukea.

Asioista sovittiin Tampereen sosiaalityöntekijän kanssa. Millalle kerrottiin, että tietty summa tulee tilille kuukausittain. Toimeentulotuen saamiseksi hänen on lähetettävä kaikki kuitit ja tositteet ja ilmoitettava, jos on ollut työssä. Työn tekeminen opintojen ohella ei Millan mielestä motivoi, koska silloin ei makseta toimeentulotukea. Toisaalta se, että ei tarvitse ottaa opintolainaa, kun saa toimeentulotukea, motivoi tietyllä tapaa opiskeluun.

Milla kokee, että suunnitelman (jonka olemassaolosta hän siis ei ole varma) perusteella toimiminen on nuoren omalla vastuulla. Hänen pitää lähettää kuukausittain kirjallisena toimeentulotukihakemus. Jälkihuoltotapaamisia ei ole tarpeeksi usein. Hän kuitenkin toteaa, että ”ei kaipaa sellaista, mitä ei ole ollut”. Asuinkunnan sosiaalityöntekijän hän oli haastatteluajankohtana tavannut viimeksi vuosi sitten. Jälkihuollon työntekijää hänelle ei ole nimetty. Jälkihuollon toimia ja tavoitteiden toteutumista ei Millan mielestä seuraa sijoittajakunta eikä myöskään asuinkunta. Hän toivoisikin sijoittajakunnan sosiaalityöntekijän suurempaa kiinnostusta asioihin, nyt ainoa tuki on rahallinen

tuki. Kysyttäessä kuka hoitaa asioitasi, Milla vastaa että ”itse olen elämäni seppä, jos en itse hoida esimerkiksi raha-asioitani, ei rahat tule tilille.”

Milla tietää, että ongelmatilanteissa hänen pitää olla yhteydessä sosiaalityöntekijään Tampereella. Yhteydenottoon hän kertoo saaneensa kuitenkin vastauksen usein vasta kolmen kuukauden kuluttua. Henkilö on saattanut vaihtua tai sitten on vedottu kiireisiin ja byrokraatiaan. Nopeammin hän sanoo saaneensa vastauksen ottamalla yhteyttä johtoportaan.

Omaan asuntoon muuttoa Milla odotti paljon ja hyvillä mielin. Mikään ei erityisesti herättänyt epävarmuutta muuttoa suunniteltaessa. Aikaa valmistautua muuttoon oli mukavasti puolen vuoden verran. Eniten hän odotti omaa rauhaa ja sitä, että asunto oli oma. Tärkeää on hänen mukaansa ollut se, että sosiaalityöntekijä ei ole käynyt kontrolloimassa asumista ja elämistä. Tosin hän toteaa samalla, että aluksi tällaista kontaktia olisi saattanut kaivata.

Millan oman tukiverkoston, jota hän pitää riittävänä, muodostavat sisarukset, kaverit, harrastustoiminta ja sijaisperhe. Halutessaan hän on päässyt siskon tai äidin luokse ja matkakulut on maksettu tiettyyn summaan asti vuodessa. Milla on myös tyytyväinen arjen sujumiseen. Harrastuksia, työharjoittelujaksoja ja mielekästä tekemistä on riittävästi. Hän on voinut kysyä neuvoja sisaruksiltaan, jotka ovat olleet myös jälkihuollossa, joten varsinaista tukihenkilöä hän ei ole tarvinnut. Hän kokee pärjäävänsä ja onkin saanut melko hyvää palautetta. Sijaisäidin mukaan siivouspuoli voisi olla paremmassa hallinnassa.

Koulutukseen liittyvää tukea, neuvontaa ja kannustusta Milla kokee saaneensa peruskoulussa opinto-ohjaajalta. Yhdessä pohdittiin, mille alalle hän sopisi, laskettiin pisteitä ja tehtiin haku yhteisvalinnassa lähihoitajalinjalle. Sosiaalitoimi tuki koulukirjojen hankinnassa, antoi rahaa yksiin vaatteisiin sekä koulumatkatukea. Nyt lähihoitajakoulun jälkeen Milla hakee uuteen koulutukseen. Lähihoitajakoulutuksen aikana on kartoitettu erikoistumisalueet ja valittu tietty linja.

Opiskeluvalmiuksia kartoitettiin lukion keskeyttämisen yhteydessä (ollut ammattilukiossa), pohdittiin syitä ja mietittiin jatkoa. Ammattiopinnot jatkuivat tuolloin ja nyt hän valmistuu lähihoitajaksi. Työpaikat ovat järjestyneet työharjoittelujen kautta. Lisäksi hän on ollut 15-vuotiaana ns. ahkeruusrahapestillä kuukauden töissä kahtena kesänä.

Tulevaisuutensa Milla näkee hyvänä. Hän uskoo omiin voimavaroihinsa ja selviytymiseensä. Hän uskoo myös saavansa hyvin töitä, eikä muuttaminenkaan ole ajankohtaista. Hän ei näe mitään uhkia tulevaisuuden suunnitelmiensa tiellä. Tulevaisuudelta hän odottaa menestystä, hyvää työpaikkaa ja onnistumista harrastuksissa sekä sitä, että pysyisi terveenä.

Millan mielestä jälkihuoltoa voisi kehittää niin, että olisi enemmän työntekomahdollisuuksia ja työtä voisi tehdä samalla kun opiskelee. Rahallinen tuki 21-ikävuoteen saakka on hyvä asia, se mahdollistaa helpomman alun elämälle. Milla on tyytyväinen, että hänet on sijoitettu ja että hän on päässyt laitoksesta perhesijoitukseen. Sijoitettuja nuoria pitäisi hänen mielestään tukea nykyistä enemmän harrastuksissa, joiden avulla he pysyisivät paremmin ”kaidalla tiellä”. Kohtelu harrastusten tukemisessa pitäisi kuitenkin olla tasapuolista, niitä ei pitäisi myöntää vain ongelmanuorille, vaan myös ”kilteille lapsille”.

3.4. Tukihenkilön näkökulma

Millan jälkihuollon tukihenkilö (perhehoitaja)

Milla on anonut itselleen tukihenkilöä, joksi on hyvin pienellä korvauksella nimetty haastateltu, joka on hänen entisen sijaisperheensä äiti, ammattinimikkeeltään perhehoitaja. Hän on toiminut alalla 17 vuotta. Perheessä on ollut aiemmin kaksi nuorta, jotka ovat siirtyneet jälkihuoltoon. He ovat Millan isompia sisaruksia. Tukihenkilön ja tässä tapauksessa koko sijaisperheen rooli on tukea harrastuksissa ja sosiaalisissa suhteissa, järjestää lomamahdollisuuksia ja elää osittain yhteistä arkea. Perhe kuljettaa Millaa 40 kilometrin päähän ratsastamaan kerran viikossa ja Milla käy perheessä usein, joskus syömässäkin.

Koska sijoitus on tehty jo Millan ollessa 4-vuotias, on kiintymyssuhteen muodostuminen ollut mahdollista ja nuoren tukeminen on perhehoitajan mielestä onnistunut kuin itsestään. Erityistä siirtymävaiheen vaikeutta ei ole jälkihuoltoon siirryttäessä ollut. Vuorovaikutus on luontevaa, kaikesta voidaan jutella. Tilanne ei ole muuttunut sen jälkeen, kun nuori muutti omaan asuntoon.

Menneisyyden taustat eivät ole vaikuttaneet Millaan kovinkaan paljon juuri aikaisen sijoituksen ansiosta. Nuoren biologiset vanhemmat ovat olleet hyvin vähän hänen elämässään mukana. Myöskään sijaisperhe ei ole vuosiin tavannut nuoren läheisiä, joten käytännössä ei ole yhteydenpitoa.

Omana tavoitteenaan perhehoitajalla jälkihuoltotyössä on opettaa nuorta virastoasioinneissa, paperisodassa ja arjen elämisen taidoissa. Nuorta on tuettu koulunkäynnissä, avustettu raha-asioiden hoitamisessa ja tarjottu harrastusmahdollisuuksia. Koulu hoiti ammatinvalinnan ohjauksen, mutta myös haastateltu sijaisäiti kertoi mielipiteensä, minkälaiseen ammattiin nuori sopisi ja tuki lähihoitajakouluvalintaa.

Sijaisperheessä on opetettu siivousta, kodinhoitoa ja ruoanlaittoa. Taidoista ei ole puutetta. Asumiseen ei tarvitse puuttua, mutta nuori voi milloin vain tulla entiseen sijaisperheeseen tarvittaessa, koska etäisyyttä on vain 700 metriä.

Perhehoidossa olleille nuorille voisi perhehoitajan mielestä järjestää esimerkiksi kesäleirejä, joissa nuoret opettelisivat ruoanlaittoa ja vastaisivat itse arjen pyörittämisestä. Joskus perhehoidossakin kasvaa aika uusavuttomia nuoria. Voisi myös opetella, miten rahat saadaan riittämään koko kuukauden. Muutaman kerran tapaamiset, joissa käsiteltäisiin arjen pyörittämisen kysymyksiä, voisivat olla hyödyllisiä. Tarvittaisiin tila ja järjestävä taho.

Muuttovaiheessa oman kodin ja oman rauhan saaminen oli Millalle tärkeää. Kaveripiiri oli muodostunut jo sijaisperheessä asuessa. Jos nuorella ei olisi ystäväpiiriä ja sosiaalisia suhteita, olisi sijaisperheen tuen osuus huomattavasti suurempi ja tärkeämpi. Suhteet sijaisperheeseen ovat edelleen kiinteät ja tukea saa ongelmatilanteissa. Millalla on ollut vahvuutta omastakin takaa ja häntä on yritetty realistisesti ohjata elämän valinnoissa. Vastuuttaminen omasta elämästä on onnistunut hyvin.

Sijoittajakunta ei ole missään vaiheessa riittävästi kysynyt, miten perhe jaksaa, tarvitseeko se tukitoimia ja miten nuorella menee koulussa. Saattoi mennä viisikin vuotta, ettei sosiaalityöntekijä käynyt. Perhehoitaja arvelee, että ehkä on katsottu, ettei tukea tarvita, kun perhe hoitaa tehtävänsä. Kun jälkihuoltoikä alkoi lähestyä, perhe ja nuori ottivat itse yhteyttä, kun sijoittajakunnasta ei kuulunut mitään. Kunnassa paikan päällä käydessä nuorelle kerrottiin tukimuodoista.

Sijoittajakunta ei hoitanut myöskään jälkihuoltoon siirryttäessä esimerkiksi asuntoasiaa juuri mitenkään muutoin kuin että sen sosiaalityöntekijä oli mukana prosessissa. Välittäjänä asioissa toimi asuinkunnan sosiaalitoimi. Asunto järjestyi, kun perhe toimi aktiivisesti tytön tukena. Nuori lähetti sijoittajakuntaan listan, mitä tavaroita hän tarvitsee asuntoon. Hankinnat sai suorittaa kun lupa oli myönnetty. Sijoittajakunta antoi 1200 euroa hankintoja varten. Tavarat olisi mieluiten ollut hankittava kirpputorilta tai sijoitusperheestä.

Jälkihuollon suunnitelmaa ei perhehoitajan mielestä (myös nuorelle suunnitelman olemassaolo oli hieman epäselvää) ole tehty eikä varsinaista tätä koskevaa palaveria pidetty. Yksittäisiä asioita, kuten asunnon hankinta, on kirjattu ylös. Jälkihuoltotyötä tuskin on myöskään arvioitu, koska ei ole kysytty, miten nuorella menee.

Jälkihuollon sosiaalityöntekijän, nuoren ja sijaisperheen pitäisi perhehoitajan mielestä yhdessä koontua ja miettiä nuoren tilannetta ja nuoren mielipide pitäisi paremmin ottaa huomioon. Nyt tällaisia tapaamisia ei ole ollut. Sosiaalitoimen puolelta tarvittaisiin napakkuutta. Pitäisi olla enemmän kiinnostusta ja paneutumista jälkihuollon nuoren asioihin. Jälkihuollon pitäisi olla suunnitelmallisempaa. Yhteistyö sijoittajakunnan kanssa on minimaalista. Mitään selvitystä tai raporttia jälkihuoltotyöstä ei sieltä ole koskaan pyydetty. Sieltä ei ole myöskään soitettu. Perheelle ei ole annettu selkeitä yhteystietoja sijoittajakunnan sosiaalityöntekijälle, joten ei ole tarkasti tiedossa, kuka nuoren asioita hoitaa.

Myöskään korvaus tukihenkilönä toimimisesta ei ole riittävä. Kun nuori on ollut perhesijoituksessa, sosiaalitoimi näyttää ajattelevan, että tukihenkilönä toimimista ei tarvitse erityisesti korvata. Jälkihuollon tukihenkilösopimus on olemassa, mutta siinä ei ole indeksikorotuksia. Sijaishuollon päättyessä ei tukihenkilönä toimimisen mahdollisuutta esitelty, vaan piti itse selvittää ja kysellä saako siitä korvausta.

Se, että sijoittajana on toinen kunta, on vaikuttanut niin, että yhteistyötä ei juuri ole. Perhehoitajan näkökulmasta tyytyväisyys työnjakoon sijoittajakunnan sosiaalitoimen ja sijoituspaikan välillä on kouluarvosanalla arvioituna sijoitusajalta 6 ja jälkihuoltoajalta 5. Yleisenä kommenttina perhetyöntekijä toteaa vielä, että sosiaalitoimen pitäisi kunnissa tuntea perhehoitolaki paremmin. Nyt ei tiedetä tukimuotoja eikä osata vastata, mitä tukia nuorelle kuuluu.

Rauma

3.5 Kunnan työntekijän näkökulma

Kunnan tämänhetkinen jälkihuollon tilanne

Jälkihuollon järjestämistapoja ovat sosiaalityöntekijöiden työpanos (suunnitelmat, koordinointi), perhetyöntekijöiden työpanos (lähituki), taloudellinen tuki, tukiasunnot, sekä sosiaaliohjaajan työpanos (lähituki). Käytössä on lisäksi ollut kolme nuorten tukihenkilöä. Muita palveluja ovat it-senäistyvän nuoren asumispalvelu, suunniteltu lähituki nuorelle sekä terapiapalvelut. Nuorelle tarjotaan jälkihuoltoa hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä.

Tiimin sosiaalityöntekijät vastaavat jälkihuollosta omien asiakkaidensa osalta. Työntekijät hoitavat avo-, sijais- ja jälkihuoltoprosesseja. Samat työntekijät hoitavat siis koko lastensuojeluprosessin. Tukihenkilöitä on käytettävissä tällä hetkellä kolme. Nuoret sitoutuvat yleensä hyvin jälkihuollon prosessiin. Harvoin he kieltäytyvät tukitoimista. Melko harvoin myöskään pyydetään tukitoimia, joita ei voida tarjota. Aina tosin ei ole löytynyt sopivaa tukihenkilöä.

Jälkihuollon suunnitteluprosessi

Jälkihuollon suunnitelma pyritään tekemään kaikille jälkihuollon piiriin tuleville nuorille. Läsä suunnitelmaa tehtäessä ovat yleensä vastuusosiaalityöntekijä, lähityöntekijä, nuori ja nuoren vanhemmat. Nuori voi itse vaikuttaa suunnitelmaan. Nuoren mielipide otetaan huomioon suunnitelman teossa ja nuoren osallisuutta pyritään edistämään.

Yhdessä tehtyä suunnitelmaa toteutetaan siten, että vastuusosiaalityöntekijä koordinoi toteutumista, hankkii ostopalvelut ja on käytännön asioissa nuoren tukena. Ohjaajana voi olla kunnallinen lähityöntekijä.

Suunnitelman toteutumista seurataan esimerkiksi niin, että ostopalveluista vaaditaan seurantaraportteja kuukausittain ja omien lähityöntekijöiden osalta dokumentointia jatkuvasti yhteiseen ohjelmaan (Pro Consona). Työn suunnitelmallisuuden lisääntyminen ja pitkäjänteisyyden tavoite auttaa myös nuorta.

Nuoret eivät yleensä ole kovin hyvin perillä tuen muodoista. Useimmiten sosiaalityöntekijä esittelee, mitä on tarjolla. Keskeisimpiä ovat arkielämän sujumiseen liittyvät teemat: miten asutaan, miten taloutta hoidetaan, miten käytännön arkirutiinit sujuvat sekä miten raha-asioita ja asiointia hoidetaan.

Puutteena on liian vähäinen valmistelu nuoren itsenäistymiseen; nuori putoaa käytännössä täysihoidosta omahoitoisuuteen siirtyessään laitoksesta/ammattillisesta perhekodista, omaan itsenäiseen asumiseen. Perhehoidossa nuori saa usein itsenäistyä hiljalleen täytettyään 18 vuotta ja jatkaa asumista sijaisperheessä. Yleensä sijaisperheen tuki jatkuu kiinteänä ja on kantavaa jälkihuoltoaikana.

Läheisten tuki ja yhteydet heihin

Lähityöntekijä tukee yhteydenpidossa läheisiin. Vastuusosiaalityöntekijän kanssa pidetään yhteisiä tapaamisia ja neuvotteluja, missä vanhemmat ovat mukana. Tarvittaessa läheisiin ollaan yhteydessä hyvinkin tiiviisti. Yhteydenpito on merkittävää useimpien nuorten kohdalla.

Vanhemmat tai muut läheiset osallistuvat erityisesti ensimmäisen jälkihuoltosuunnitelman laatimiseen sijaishuollon aikana, myös jatkossa riippuen aina jälkihuolto nuoren tilanteesta ja omistakin toiveista. Vanhempien tuen tarve on useimmiten keskustelun tarvetta nuorta koskevista asioista, joidenkin kohdalla myös perhetyön tarvetta.

Kokemukset ostopalveluista

Palvelun hinnoittelu koetaan villiksi ammatillisen perhekoti- ja laitossijoitusten jälkeen. Perityt korvaukset ovat olleet kohtuuttomia verrattuna perhesijoituksessa olleiden jälkihuoltokuluihin. Esimerkiksi toisessa kunnassa asuvasta nuoresta on peritty huomattavia summia, vaikka tällainen kaukotuki ei voi olla kovin kiinteää.

Ostopalvelujen sisältö on lisäksi sekalaista eikä niitä ole kilpailutettu. Raportointi ei ole läheskään aina kunnollista eikä annetun tuen laatu ja määrä oikeassa suhteessa perittyihin maksuihin. Olenaisista olisi saada selville, mitä tehtävä jälkihuoltotyö on, mistä maksetaan ja onko tuki hyödyttänyt nuorta. Konkreettisen tarkastelun kohteena pitäisi olla millaista yhteydenpito on ollut, miten jälkihuoltoasioissa on ajateltu toimia sekä mitkä ovat huolen aiheet nuoren kohdalla.

Jälkihuollon päättäminen ja arviointi

Varsinaista palauteneuvottelua ei ole Raumalla järjestetty jälkihuoltoa päätettäessä. Vastuusosiaalityöntekijä tekee arvioinnin lähityöntekijän avustamana. Jälkihuoltosuunnitelman tavoitteiden saavuttamista arvioidaan dokumentointien (kuukausittainen kirjaaminen Pro Consonaan) avulla.

Nuorella säilyy henkilökohtainen kontakti aikuissosiaalityössä toimeentulotukea hakiessa, joka yleensä tapahtuu henkilökohtaisesti eikä ainoastaan kirjallisesti. Nuoret tarvitsevat jälkihuollon päätyttyäkin ”luottoviranomaista”. Tarvitaan ennen kaikkea lähitukea antavaa viranomaista, esimerkiksi sosiaaliohjaajaa. Työntekijää, joka kädestä pitäen ohjaa nuorta paikasta A paikkaan B eri viranomaistahoissa.

Kehittämistarpeita:

- *pitäisi tutkia, millaisia puutteita palveluissa nuorten mielestä on, tällaista tutkimusta ei ole koskaan tehty*
- *enemmän aikaa ja resursseja tehdä työ perusteellisemmin*
- *lisää koulutuksia. Uusi laki määrittelee jälkihuollon hyvin tärkeäksi lastensuojelun prosessin osaksi. Tarvitaan hyvää, kattavaa koulutusta tästä teemasta,*
- *kuntiin omat jälkihuoltotyöntekijät, jotka keskittyvät vain näihin tehtäviin ja hankkivat osaamista alalta*
- *jälkihuollon palvelujen kohtuuton hinnoittelu erityisesti ammatillisessa perhekodissa asumisen jälkeen pitäisi saada kuriin valtakunnallisestikin*
- *mahdollista olisi toteuttaa seudullisesti jälkihuollon lähitukityö niin, että useammalla kunnalla olisi yhteinen työntekijä*

3.6 Asiakasnäkökulma

Asiakastapaus ”Hanna”

(nimi keksitty)

20-vuotias tyttö, joka on ollut sijoitettuna nuorisokotiin ja sen jälkeen avohuollon sijoituksena omaan kotiin 14-vuotiaana. Nuori on ollut jälkihuollon asiakkaana neljä vuotta.

Hannalle oli selitetty jo 16-vuotiaana mitä jälkihuolto on ja mitä oikeuksia siihen kuuluu. Koska siitä on jo aikaa ja hän oli silloin niin nuori, hän ei oikein muista tästä mitään. Asiat tulivat ajankoh-
taisemmiksi omaan kotiin muuton ja itsenäistymisen yhteydessä. Jälkihuollon suunnittelu aloitettiin hänen mielestään riittävän ajoissa ennen muuttoa. Paikkakunnan palvelut kartoitettiin yhdessä Han-
nan kanssa. Hän sai itse vaikuttaa jälkihuollon suunnitteluun. Hannan biologinen äiti oli mukana suunnittelussa ja myös hän sai esittää mielipiteensä. Vaihtoehtoja asumisen suhteen tarjottiin useita ja hän itse sai valita. Myös mieluisia harrastuksia ehdotettiin, muun muassa kuntosalilla käyntiä. Hänen toivomansa tietokone ja televisio hyväksyttiin myös.

Hanna tiesi jälkihuoltoon siirtyessään, kuka sosiaalityöntekijä hoitaa hänen asioitaan. Omassa asun-
nossa asumisen aikana työntekijä on tosin vaihtunut 2-3 kertaa. Hanna kertoo, että hänelle on tehty jälkihuoltosopimus. Kysyttäessä jälkihuoltoprosessin käytännön toteutuksesta ja siitä, miten suunnitelman on tarkoitus näkyä konkreettisesti hänen elämässään, Hanna ei osannut vastata. Suunnitelman toteuttamisesta vastaavat Hannan mukaan kaikki yhdessä. Hän itse hoitaa helpommat asiat, työntekijät vaikeammat. Hän itse pystyy huolehtimaan opinnoista ja myös raha-asioiden hoitaminen on omalla vastuulla. Siinä on vielä opettelemista, miten rahat saadaan riittämään koko kuukaudeksi. Sopimuksen toteutumista katsotaan kuukausittain. Sitä myös tarkistetaan aika ajoin.

Hanna odotti omaan asuntoon muuttoa kovasti ja hänellä oli tähän positiivinen asenne. Hän halusi muuttaa ja päästä asumaan yksin. Mikään ei erityisesti herättänyt epävarmuutta muuttoa suunnitel-

taessa. Yksin asuminen osoittautuikin hienoksi asiaksi. Hanna sai paljon apua ja tukea äidiltään muutossa ja asunnon sisustamisessa. Hänellä itsellään oli myös kesätöistä säästyneitä rahoja, joilla sisustaa. Kämpä alkoikin pian tuntua kodilta. Hanna oli oppinut jo nuorisokodissa siivoamaan, pesemään pyykkiä ja laittamaan ruokaa. Kotonakin näitä taitoja oli harjoiteltu. Arki on Hanna mielestä sujuvaa. Ainoastaan aamulla ylösousemisen kanssa on vähän ongelmaa.

Hanna kokee saaneensa jälkihuollon aikana riittävästi tukea erityisesti ohjaajilta. Tuki on ollut keskusteluja, harrastamassa käyntejä ja apua asiointiin ja hakemusten täyttämiseen. Hän toivoisi, että ohjaajan viikottaiset käynnit jatkuisivat vielä. Käyntien loppuminen pelottaa. Hannalla oli aiemmin myös tukihenkilö, jonka hän koki hyvänä. Tukihenkilö auttoi koulunkäynnissä ja kuljetti harrastuksiin. Tukihenkilö ei pystynyt jatkamaan, mutta tämäntyyppisen tuen Hanna koki hyväksi.

Ongelmatilanteissa Hanna voi kääntyä äitinsä tai ohjaajan puoleen. Paras tuki on oma äiti. Hanna kokee oman tukiverkostonsa riittäväksi. Hän kertoo saaneensa työntekijöiltä sekä hyvää palautetta että sellaista, että pitäisi yrittää enemmän. Sosiaalityöntekijään hän ei useinkaan uskalla ottaa yhteyttä, vaan äiti soittaa, jos tulee asiaa. Itse hän on ottanut yhteyttä joskus, kun raha ei ole tullut tilille. Opiskelusta ja ammatinvalinnasta on keskusteltu opettajien (ollut mukautetussa opetuksessa), opinto-ohjaajan ja kaverin kanssa. Hänelle oli suositeltu ravintola-alaa, mutta hän itse ei koulutuksen aloitettuaan tuntenut alaa omakseen. Nyt on meneillään kaupallisen alan koulutus, josta hän valmistuu vuoden lopussa. Kesätöissä hän on ollut itse hankkimassaan puhelinmyyjän työssä sekä sosiaalityönten kautta puutarhatöissä. Opintoihin liittyvässä työharjoittelussa hän on ollut kirjakaupassa. Palaute työharjoittelusta on ollut kiitettävää. Tulevaisuudessa Hanna haluaisi oman alan kaupallisiin töihin. Erityisesti myynti- ja toimistotyöt kiinnostavat. Lähiajan päätavoite on ammattiin valmistuminen. Hän toivoo, että hänen omat voimavaransa riittävät.

Hanna on tyytyväinen yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin. Hän sanoo, että ei tiedä kaikkia oikeuksiaan, mutta on tyytyväinen niihin, mitä tietää tarkoittaen lähinnä taloudellista tukea. Sosiaalityöntekijää hän olisi kuitenkin halunnut tavata enemmän.

3.7. Jälkihuollon ohjaajan näkökulma

Hannan ohjaaja, toiminut lastensuojelualalla (ohjaaja, perhetukikeskus, nopean tuen perhetyö)

Ohjaaja on toiminut aikaisemmin nuorisokodissa, jossa hän jo oli Hannan ohjaaja ja nyt on siis hänen jälkihuollon ohjaajansa. Hanna asuu kaupungin tukiasunnossa (asunut pian kolme vuotta). Sosiaalitoimella on avaimet asuntoon, joten huolen noustessa voidaan mennä tarkistamaan tilanne. Kotikäyntejä tehdään toisen työntekijän kanssa vuoroviikoin kerran viikossa ennalta sopien. Hannalla oli myös tukihenkilö, joka oli hänelle tärkeä. Viime aikoina ei tukihenkilöä ole ollut. Sosiaalityöntekijät ovat vaihtuneet paljon alkuaikoina, mutta nyt omassa asunnossa asumisen aikana on työntekijä pysynyt samana melko kauan. Aivan viime aikoina työntekijä taas vaihtui. Nuoren äidin kanssa on aiemmin tehty yhteistyötä, nyt ei niinkään.

Jälkihuollonohjaajan työ koostuu kotikäynneistä, jolloin vaihdetaan kuulumisia, keskustellaan ja tehdään kodinhoidollisia tehtäviä ja autetaan arjen asioissa (esim. leipominen, ruoanlaitto, pyykinpesu). Käydään myös ostoksilla ja asioimassa sekä kyyditään eri paikkoihin. Työmenetelminä ovat kannustus ja patistelu hoitamaan omia asioita. Identiteettiä pyritään vahvistamaan myös antamalla onnistumisen kokemuksia. On tehty sellaisia asioita yhdessä, missä nuori on pärjännyt. Tavoitteena on olla tukena, ohjata ja neuvoa arjen asioissa sekä auttaa tutustumaan opiskeluvaihtoehtoihin ja tukea opiskelupaikan hankinnassa. Hanna saa myös toimeentulotukea sekä avustusta harrastamiseen. Hänen kohdallaan jälkihuoltotyö tulee kestämään viisi vuotta, koska se alkoi jo alaikäisenä, kun tyttö asui nuorisokodissa.

Hanna kävi kymppiluokan mukautetun opetuksen jälkeen. Tämän jälkeen ohjaaja mietti yhdessä tytön kanssa, mikä ala tulisi kysymykseen ja kiinnostaisi. Äiti ja sosiaalityöntekijä olivat mukana tässä. Nilvelvaiheen tukemisessa ja nuoren itsenäistymisen tukemisessa on työskentely eri yhteistyötahojen kanssa tärkeää varsinkin silloin kun nuori on alaikäinen. Näissä asioissa ollaan suoraan yhteydessä sosiaalityöntekijään. Raumalla sosiaalityöntekijä tekee suunnitelman (jälkihuoltosopimus). Sopimusta tarkistettaessa arvioidaan, miten tukitoimet ovat hyödyttäneet. Kaikkien tapaamisten pohjalta kirjataan Pro Consonaan nuoren asiat. Sieltä sosiaalityöntekijä näkee, miten työtä on tehty. Hannan kohdalla tapaamiset on pidetty yleensä nuoren kotona. Itsenäistymisvaroja ei myönnetty, kun nuori muutti vuodeksi äidilleen nuorisokodin lakkauttamisen jälkeen ennen kuin täytti 18

vuotta. Tämä ihmetytti haastateltua. Harkinnanvaraista avustusta harrastuksiin on kuitenkin myönnetty ja opintoja on tuettu.

Nuoren kuulluksi tuleminen ei aina ole helppoa, varsinkin jos nuori on ujo ja arka. Aina ei uskalla edes kysyä viranomaisilta asioita, jos ei ole heti ymmärtänyt. Työntekijältä vaaditaan joustavuutta, sanansa pitämistä ja luotettavuutta sekä periksi antamattomuutta. Työntekijä itsekin joutuu ottamaan selvää asioista ja etsimään tietoa. Ohjaaja toteaa, että välillä olisi helpompi tehdä asioita nuoren puolesta, mutta pitää muistaa, että esimerkiksi kouluun ja opintoihin liittyvät rästitentit olisi nuoren itsensä hoidettava. Yhteydenottaminen opettajiin tai vastaaviin ei ole nuorille aina helppoa, ei myöskään Hannalle. Nyt on saatu sovittua järjestelyt, miten hän valmistuu oppilaitoksesta joulun mennessä, kun se ei kevään aikana onnistunut.

Ohjaajan ja Hannan välille on syntynyt luottamuksellinen suhde, koska ohjaaja on tuntenut hänet 4-vuotiaasta lähtien. Vuorovaikutus on sujunut hyvin. Pitkä yhteinen työskentely ja taustojen tunteminen on ehkä auttanut ymmärtämään nuorta paremmin. Hannalla on ohjaajan mukaan ollut jonkin verran masennusta, jota hoidetaan. Hän on melko paljon yksin kotona ja harrastaa ehkä liikaakin tietokoneella oloa. Kavereita on jonkin verran, mutta hän on aika yksinäinen. Kontaktit muihin sukulaisiin ovat vähäisiä ja niitä on pyritty lisäämään. Jatkon kannalta lähiverkoston merkitys on hyvin tärkeä, mutta on mahdotonta luoda väkisin kontakteja esimerkiksi isään. Vähäiset ystävyyssuhteet olisi tärkeää pitää yllä. Koska nuori on yksinäinen, on tavattu edelleen kerran viikossa. Tavoitteena olisi viimeisen vuoden aikana vähitellen harventaa tapaamisia, mutta tässä pitää kuulla nuorta itseään (Hanna toivoi tapaamisten jatkuvan).

Ohjaaja itse saa lähityötovereilta tukea. Työnohjausta on saatavissa harvakseltaan ryhmätyönohjauksena, mutta se on lähinnä perhetyötä varten. Sosiaalityöntekijän kanssa voi neuvotella, jos tulee hankala tilanne nuoren asioissa. Ohjaaja arvioi, että Raumalla pystytään tarjoamaan melko laadukasta ja ammatillista jälkihuoltotyötä. Tuki voisi olla keskitetympää ja aikaa jälkihuoltotyöhön voisi olla enemmän. Nuorille jälkihuoltotyöstä tiedottaminen voisi ohjaajan mielestä olla parempaa. Kunnan velvoitteet on varmaankin kerrottu, mutta sen varmistaminen, että nuori sen ymmärtää olisi tärkeää. Sosiaalityöntekijää pitäisi tavata säännöllisin välein ja jälkihuoltosopimusta tarkistaa vähintään puolen vuoden välein (ohjaaja, sosiaalityöntekijä ja nuori). Malli tai runko itsenäistymiskasvatukseen olisi hyvä olla olemassa. Palautteen kerääminen jälkihuollon sujumisesta ja onnistumisesta olisi tärkeää.

4. Selvityksen keskeiset havainnot kootusti

JÄLKIHUOLLON PIIRIIN TULEVIEN MÄÄRÄN KEHITYS

- jälkihuollon tehtäväalue kasvaa ja siihen liittyvät kuntiin kohdistuvat vaatimukset lisääntyvät
- avohuollon tukitoimena tehdyt sijoitukset (LsL 37§) ovat lisääntyneet, joten tätä kautta jälkihuollettavia tulee jatkossa yhä enemmän
- nuorisoikäisten sijoituksien lisääntyminen kasvattaa jälkihuollettavien määrää erityisesti suuremmissa kaupungeissa

JÄLKIHUOLTOTYÖN RESURSSIT

- kunnat eivät pysty vastaamaan riittävästi jälkihuoltovelvoitteeseensa
- työntekijäresurssit ovat pääsääntöisesti liian vähäiset jälkihuoltotyössä
- jatkuva kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus
- määrätietoinen jälkihuollon kehittämistyö on vaikeaa kun määräaikaiset työntekijät vastaavat työstä
- sosiaaliohjaajien työpanosta nuorten ohjauksessa tarvittaisiin, jotta voitaisiin keskittyä jälkihuoltotyön laadukkaampaan ja asiakaslähtöisempään tekemiseen
- työnohjaus työntekijöille olisi tärkeää, koska interventiot, joita sosiaalityöntekijät tekevät ovat rajuja, työn laatu parantuisi, jos olisi toimiva työnohjaus ja tuki työhön.
- tukihenkilöitä on liian vähän; tukihenkilöiden rekrytoinnista ja kouluttamisesta ei kyetä huolehtimaan kunnissa

PALVELUIDEN JÄRJESTÄMISEN HAASTEITA

- lastensuojelun suunnitelmalla on erityistä merkitystä jälkihuollon pitkäjänteisen kehittämisen kannalta, joten jälkihuolto tulee dokumentoida suunnitelmiin laajemmin, kuin pelkästään resurssien kannalta
- jälkihuollon työntekijöiden suuren vaihtuvuuden haittoja voidaan vähentää, kun yhteisesti sovitut toimintatavat, käytännöt ja prosessit on kuvattu, ajan tasalla oleva suunnitelma helpottaa myös toimenpiteiden vaikuttavuuden seurantaa
- erot jälkihuollon resursoinnissa ovat kunnittain merkittäviä, mikä antaa aihetta pohtia palvelujen saatavuutta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvonäkökulmasta

- palvelujen räätälöinnin tarpeeseen ei pystytä vastaamaan, lähiohjauksen puute, työn suunnitteleminen
- nuorten itsenäistymistä pitäisi alkaa valmistella aikaisemmin ja perusteellisemmin
- jälkihuoltosuunnitelman tekoprosessi pitäisi saada näkyvämmäksi eri osapuolille niin, että myös nuori ja hänen lähiverkostonsa tietäisivät suunnitelman olemassaolosta, sen merkityksestä ja sisällöstä
- jälkihuollon palvelujen arvioinnissa tulee huomioida systemaattisemmin nuorten kuuleminen, nuoret ovat avainasemassa myös, kun halutaan suoraa palautetta ostopalveluista
- kuntaliitoksien vaikutukset näkyvät → organisaatioiden sisäisissä linjauksissa ja periaatteissa on puutteita
- taloudellisen taantuman vuoksi ei kaikkia tukitoimia pystytä järjestämään
- ostopalveluiden hinnoitteluperusteet ovat epäyhteneväiset → palveluja on hankala vertailla ja arvioida vastaako laskutettu hinta nuoren saamaa palvelua
- ostopalvelujen puutteellinen raportointi ja liian vähäinen yhteistyö sosiaalitoimen kanssa
- aikuisten päihdeongelmaisten asumispalveluihin on vaikeaa asuttaa nuoria, jotka tarvitsevat päihdealan ammattilaisten tukea ja valvontaa
- kunnat ostavat usein jälkihuoltopalveluja nuoren entisestä sijoituspaikasta (laitos tai perhe), tätä mahdollisuutta olisi hyvä lisätä, koska näissä palveluissa nuori tunnetaan, työntekijät ovat nuorelle tuttuja ja yhteistyö on sujuvaa
- jälkihuoltonuorista monet asuvat kaukana sijoittajakunnasta, jolloin tuki voi jäädä ohueksi, vastuukysymykset kuntien välillä eivät aina ole kaikille selviä, vaan nuori voi jäädä väliin-putoajaksi kahden kunnan välille
- jälkihuoltovelvoiteikä ei kaikkien nuorten kohdalla ole riittävä. Jos nuorella on erityisiä tuen tarpeita esim. asumisessa, vammaisuuden takia tai psykiatrian hoitosektorilla, voisi tuen näihin tahoihin aktivoida heti 18-vuotiaana, eikä vasta jälkihuollon päättyessä
- jälkihuoltopalveluista tiedottamisessa nuorille on puutteita ja asiat kerrotaan usein kapulakielellä tai niin, ettei nuori kykene omaksumaank kaikkea kuulemaansa kerralla

YHTEISTYÖ ERI TOIMIJOIDEN KESKEN

- tärkeitä yhteistyötahoja ovat oppilaitokset, työvoiman palvelukeskukset, päihdehuolto, nuorisopsykiatria, nuorisotyö, asuntoviranomaiset, aikuissosiaalityö, vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuolto

- tiiviimpää yhteistyötä tarvittaisiin nuoren tukemiseksi ja aktiivisuutta edellä mainittujen muiden toimijoiden taholta
- HYVÄ KÄYTÄNTÖ RIIHIMÄELLÄ: Nuorten palvelupiste A-klinikan yhteydessä. Työntekijöinä terveydenhoitaja (½ työpanos), palveluohjaaja ja ehkäisevän päihdetyöntekijän (½ työpanos) nuorille, jotka tarvitsevat päihdearviointia ja kokonaisvaltaisempaa elämänhallinnan tukemista sekä palveluohjausta
- opinto-ohjauksen taso vaihtelee, tukea ammatinvalintaan kaivattaisiin paljon enemmän
- jälkihuoltonuoren ammattiopinnot helpottuvat, kun ei tarvitse ottaa opintolainaa
- monella jälkihuoltonuorella on opintojen keskeytymisiä, kun mielekästä opiskelupaikkaa ei ole löytynyt ja arjen hallinnan puute hankaloittaa opiskelua
- useita jälkihuoltonuoria on vankilassa → työntekijöiden ammattitaitoon tulisi kiinnittää huomiota sekä vankeinhoidossa että sosiaalityössä
- yhteydet biologisiin vanhempiin ja lähiverkostoon saattavat olla jälkihuoltoprosessissa vähäisiä ja jälkihuoltonuori on usein huolissaan omista vanhemmistaan, jolloin kuormitus lisääntyy
- kunnan edustajat, palvelun tuottajat ja nuori itse saattavat nähdä nuoren tilanteen ja jälkihuollon onnistuneisuuden hyvinkin eri lailla, yhteisiä palavereja ja tilaisuuksia palautteen antamiseen olisi hyvä olla prosessin aikana.

JÄLKIHUOLTONUORTEN ELÄMÄNHALLINTA

- perhesijoituksessa (yleensä nuorempana sijoitetut) olleet pärjäävät usein jälkihuollossa ja myöhemmin elämässään paremmin kuin laitossijoituksessa (vanhempana sijoitetut) olleet, sillä perheen tuki on kantavaa jälkihuoltoajanakin
- laitoshoidolta toivotaan, että nuorille opetettaisiin enemmän arjen hallintaa, rahan käyttöä ja itsenäistä elämää. Romahdus elintasossa saattaa olla kova, jos laitoksessa nuori on tottunut hyvään elintasoon ilman erityistä vastuuta
- myös laitoksissa on onnistuttu opettamaan nuoria omatoimisiksi ja pärjääviksi, joten perhehoitoa ja laitoshoidoa ei pidä lähtökohtaisesti asettaa vastakkain, vaan miettiä miten eri tukimuotojen osaamista edelleen vahvistetaan
- monelta nuorelta tuki loppuu liian aikaisin ja itsenäisen elämän valmiudet ovat heikot → lisää syrjäytymisen uhkaa

Lähteet

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodissa ja sen jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion kouluko-
deista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Stakes. Aiheita
29/2001.

Känkänen, Päivi & Laaksonen Sari (2006) Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehit-
tämistarpeista. Lastensuojelun kehittämisohjelma, sosiaali- ja terveysministeriö.

Lastensuojelu 2007. Stakes, tilastotiedote 23/2008.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Romppanen, Sanna (2008) Etelä-Karjalan lastensuojelun jälkihuollon kehittämishanke 2006–2008,
loppuraportti. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja B.4:2008

Liite

**Sosiaalikehitys Oy
Pikassos Oy**

haastattelurunko, kevät 2009

NUORTA EI JÄTETÄ -HANKE

KUNTIEN LASTENSUOJELUN JÄLKIHOULTOSELVITYS

KUNTA: _____

I Jälkihuollon organisointi ja resurssit

1) Miten jälkihuolto on kunnassanne järjestetty? Kuvaile tehtäväjako.

2) Jälkihuollosta kunnassa vastaavat työntekijät:

tehtävä hoidetaan nimike	yleisen sosiaali- työn osana (työnte- kijämäärä)	lastensuojelun erityispalveluna (työntekijämäärä)	muun tehtävän yhteydessä (työn- tekijämäärä)	työntekijämäärä yhteensä
sosiaalityöntekijä				
sosiaaliohjaaja				
muu, mikä?				
muu, mikä?				
työntekijämäärä yhteensä				

3) Millä tavoin kuntanne lastensuojelun suunnitelmaan on kirjattu jälkihuolto ja sen resurssit?

II Jälkihuollon palvelut

4) Mitkä ovat keskeisimmät kunnan tarjoamat jälkihuollon palvelut? Mainitse viisi tärkeintä itse tuotettua ja viisi tärkeintä ostopalveluna hankittua palvelua.

a) Kunnan itse tuottamat:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

b) Ostopalveluina hankitut:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

5) a. Onko kunnan jälkihuollon palveluissa joitain selviä puutteita, jos on, niin millaisia?

b. Onko ostopalveluissa puutteita, jos on, niin millaisia?

6) Miten ja kuinka tiiviisti pidätte yhteyttä jälkihuollossa oleviin lapsiin ja nuoriin?

III Jälkihuollon asiakkaat

7) Vuoden 2008 lopussa jälkihuollon asiakkaina oli

	tyttöjä (lkm)	poikia (lkm)	yhteensä (lkm)
13-17-vuotiaita			
18 - 20-vuotiaita			
yhteensä			

8) Voimassa oleva jälkihuollon suunnitelma oli vuoden 2008 lopussa _____ lapsella/nuorella.

9) Miten asiakaskohtaisten jälkihuollon suunnitelmien toteutumista seurataan ja arvioidaan kunnassanne?

10) Vuoden 2008 lopussa asiakkaina olleista 13-17-vuotiaista lapsista ja 18-20- vuotiaista nuorista tuli jälkihuollon piiriin

mistä? millä perusteella?	kunnan omasta laitoksesta (nuorten lkm)	ostopalvelu- laitoksesta (nuorten lkm)	perhe- hoidosta (nuorten lkm)	muualta (nuorten lkm)	yhteensä
nuoren täysi-ikäistyttyä					
huostassa pidon lakkauttamisen yhteydessä alle 18-vuotiaana					
muulla perusteella, millä?					
yhteensä					

11) Vuoden 2008 lopussa jälkihuollon asiakkaat asuivat

asumismuoto	ikäryhmä	13-17 -vuotiaat (lkm)	18 -20 -vuotiaat (lkm)	yhteensä (lkm)
itsenäisesti vuokra-asunnossa				
itsenäinen tuettu asuminen sijais- huoltoapaikan ulkopuolella				
kotona vanhempien tai muiden lä- hipiiriin kuuluvien luona				
perhehoidossa (sijaisperheen luona)				
lastensuojelulaitoksessa tai amma- tillisessa perhekodissa				
lastensuojelulaitoksen tai ammatil- lisen perhekodin yhteydessä olevas- sa tukiasunnossa				
muussa laitoksessa				
oli asunnoton (*)				
muulla tavoin, miten?				
muulla tavoin, miten?				

(* tilapäisesti kavereiden luona asuvat ja vailla majapaikkaa olevat

IV Kunnan maksettaviksi tulleet jälkihuollon kustannukset

12) Jälkihuollon kokonaiskustannukset vuonna 2008 olivat _____ euroa

13) Jälkihuollon ostopalvelukustannukset vuonna 2008 olivat _____ euroa

V Yhteistyö jälkihuoltoasioissa

14) Millaista ja kuinka tiivistä jälkihuoltoa koskevaa yhteistyötä kunnan eri toimijoiden välillä on?

15) Millaista ja kuinka tiivistä yhteistyötä kunta tekee jälkihuollon palveluntuottajien kanssa?

16) Onko olemassa joitain yhteistyön esteitä, jos on, niin millaisia?

Kiitos vastauksista!